

LAKOSSÁGI MEGTAKARÍTÁSOK ÉS BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐI

EMPIRIKUS KUTATÁSOK
TAPASZTALATAI

Baranyai Zsolt – Csernák József –
Huzdik Katalin – Széles Zsuzsanna

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
BUDAPEST

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

LAKOSSÁGI MEGTAKARÍTÁSOK ÉS BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐI

EMPIRIKUS KUTATÁSOK TAPASZTALATAI

Szerzők:

Dr. Baranyai Zsolt
Dr. Csernák József
Dr. Huzdik Katalin
Dr. habil Széles Zsuzsanna

Szakmai lektor:

Dr. Kártyás Gábor

A kézirat lezárásának dátuma:

2019. július 4.

2019

Kiadó:

Nemzeti Közszerzői Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet

www.uni-nke.hu

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert rektorhelyettes

Címe: 1083 Budapest, Üllői út 82.

A kiadvány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítójával,
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” című projekt
keretében készült el és jelent meg.

© Szerzők, 2019

© Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet, 2019

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés
és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem
reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel,
azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOM

1. Bevezetés	5
2. Az állam és a pénzügyi kultúra kapcsolata	7
3. A megtakarítások jelentősége	15
4. A megtakarításokról különböző megközelítésben	16
4.1. Megtakarítások értelmezése	16
4.2. Megtakarítások jellemzői (makrogazdasági folyamatok) a V4-országokban	21
5. Az állam által nyújtott megtakarítási ösztönzők	25
6. Esettanulmányok	28
6.1. Felhasznált adatbázisok és módszertanok	28
6.2. Kutatási eredmények	31
7. Összefoglalás	43
Irodalomjegyzék	44
Ábra- és táblázatjegyzék	49
Mellékletek	50

1. BEVEZETÉS

A megtakarításokat sokan sokféle megközelítésben vizsgálták, illetve jelenleg is vizsgálják a közgazdászok. A megtakarítás nagysága, összetétele a gazdaság fontos fokmérője. Pearce (1993) álláspontja szerint a megtakarítás minden olyan jövedelem, amelyet nem a folyó fogyasztás céljait szolgáló termékek és szolgáltatások megvásárlására fordítanak, azaz a jövedelem el nem költött része. A közgazdászok a megtakarítás kérdéskörében sem képviselnek egységes álláspontot, már abban az alapvető kérdésben sem értenek egyet, hogy a gazdasági élet szereplőit mi motiválja a megtakarítási döntéseik meghozatalában. Kutatásunk során kiemeltünk néhány befolyásoló tényezőt, amelyek segítségével a megtakarításokra gyakorolt hatást mutattuk be.

Elsőként a megtakarításokra jelentős hatást gyakorló pénzügyi kultúrával foglalkoztunk. A pénzügyi kultúra fontossága – párhuzamosan a pénzügyi termékek terén megnyilvánuló intenzív innovációs tevékenységgel – az 1980-as évek végétől kezdődően lényeges felértékelődésen ment keresztül, amelyet a demográfiai, gazdasági és a politikai változások együtt befolyásoltak.

A pénzügyi kultúra iránti igény növekedésében szerepet játszó tényezőket alapvetően két csoportra osztják: (1) az egyének szükségleteiben, valamint (2) a pénzügyi szektorban végbement változásokra. Az egyéni szükségletek középpontjában az öngondoskodás igénye (kényszere) a meghatározó tényező, amelyben szerepet játszik többek között a szociális bizonytalanság erősödése, a jövőbeni kockázatok kivédésére való törekvés, valamint a várható életkor növekedése is. Ezzel szemben a pénzügyi szektor változásában elsősorban a pénzügyi piacok deregulációja a meghatározó tényező. A pénzügyi kultúra kiemelkedő szerepét az adja, hogy az egyének megváltozott szükségleteinek kielégítéséhez olyan pénzügyi termékeket kell keresniük, amelyek egyre bonyolultabbak és átláthatatlanabbak. Ebben a megfogalmazásban a pénzügyi kultúra egy hidat képez a felmerülő társadalmi igények és az ezeket kielégíteni igyekvő pénzügyi termékek között.

A pénzügyi kultúra igazi jelentőségére a 2008-ban kibontakozott pénzügyi válság hívta fel a figyelmet, ugyanis az egyének (háztartások) pénzügyek terén megmutatkozó felelőtlensége jelentős makrogazdasági kockázatokat hordoz. Azonban a pénzügyi kultúrával foglalkozó kutatások történelmi gyökerei egészen a XX. század elejéig nyúlnak vissza. A kutatások ekkor elsősorban a pénzügyi termékek fogyasztókhöz való eljuttatásának módszereire korlátozódtak. Az idő múlásával párhuzamosan, illetve a pénzügyi termékek területén tapasztalt innovációs tevékenység következtében a kutatások fókusza folyamatosan változott. A fókuszok eltolódásával összhangban pedig a pénzügyi kultúráról alkotott elképzelés alakult át – és így maga a fogalomrendszer is aszerint, hogy az egyes kutatások céljai, célcsoportjai mik voltak. Ez a gyakorlatban azt eredményezte, hogy a különböző kutatások eltérő módon definiálták a pénzügyi kultúra fogalmát. (Béres–Huzdik, 2012)

Hung és szerzőtársai (2009) kilencféle megközelítési módot azonosítottak, amelyek a következők:

- a pénzügyi tudás;
- a pénzügyi folyamatok megértése;
- a pénzügyi tudás alkalmazási képessége és a megszerzett tapasztalatok;
- a pénzügyi összefüggések és definíciók ismerete;
- a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalának képessége;
- a legalapvetőbb pénzügyi fogalmak ismerete;
- az egyszerű (alapvető) pénzügyi döntések meghozatalának képessége;
- a megalapozott és tudatos döntések meghozatalának képessége; valamint
- az egyszerű pénzügyi fogalmak ismerete.

Az egyes megközelítési módok között számos átfedés van, ezért arra a következtetésre jutotunk, hogy a pénzügyi kultúra definíciójának keresése helyett a pénzügyi kultúrát koncepcióként kell kezelni. (Béres–Huzdik, 2012)

A pénzügyi kultúra kutatásában megnyilvánuló különbségek nagy kihívás elé állították, és állítják mind a mai napig azokat, akik egy egységes definíciót szeretnének alkotni. A pénzügyi kultúra inkább egyfajta koncepcióként kezelendő. A koncepció magában foglalja:

1. a pénzügyi tudást (pénzügyi ismeretek),
2. a pénzügyekben való jártasságot és tapasztalatot,
3. a pénzügyi készségeket és végül
4. a pénzügyi tudatosságot,

amelyek összessége végül meghatározza azt, hogy az egyének és a szervezetek miként hozzák meg pénzügyi döntéseiket.

Magyarországon a jegybank az elsők között dolgozott ki olyan átfogó definíciót, amely a pénzügyi kultúra koncepciójának számos elemét magában foglalja:

„A pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.” (Magyar Nemzeti Bank, 2008)

Annak ellenére, hogy az MNB megfogalmazása csak implicit módon tartalmazza a pénzügyi kultúra társadalomra gyakorolt hatását – amelyet Czakó és szerzőtársai (2011) hangsúlyoznak –, ez a definíció elég közel áll a pénzügyi kultúra koncepciójához.

Az előzőekből is eredően a jelen tanulmány összetett célrendszert követ, melynek fókuszában a pénzügyi kultúra egyik sarkalatos eleme, a megtakarítás áll.

1. Célként került definiálásra egyrészt, hogy mértékadó nemzetközi és hazai szakirodalmon keresztül tisztázzuk a pénzügyi kultúra, benne különösen a megtakarítások makrogazdasági szerepét, továbbá ehhez kapcsolódóan vizsgáljuk az állam lehetséges szerepvállalásainak módját és mértékét.
2. Másrészt célként jelent meg, hogy empirikusan is vizsgáljuk, hogy mely tényezők befolyásolják mikroszinten a lakosság megtakarítási hajlandóságát, illetve képességét. A tanulmány a megtakarítási aktivitást befolyásoló demográfiai tényezők azonosítására tesz kísérletet a magyar aktív korú lakosság körében. Kutatásunk során két független empirikus kutatás segítségével kívánjuk vizsgálni a magyar aktív korú lakosság megtakarítási aktivitását befolyásoló demográfiai tényezőket.

2. AZ ÁLLAM ÉS A PÉNZÜGYI KULTÚRA KAPCSOLATA

A pénzt nem a kapitalizmus hozta létre, de minden osztálytársadalmak közül a kapitalizmusra jellemző a leginkább a pénz közösségteremtő képessége a társadalom tagjai között. A pénz alkalmas továbbá értékmegőrzésre, vagyonfelhalmozásra. Ebben a rendszerben az általános emberi értékek gazdasági jelenségekként jelennek meg és a pénz nyelvén nyernek kifejezést. A kapcsolatot vizsgálva e tényezők között, Andor (1998) arra a megállapításra jutott, hogy

- az emberi társadalom számára fontos a biztonság és a haladás;
- a tőkés gazdaság a növekedésre és az egyensúlyra helyezi a hangsúlyt;
- a pénz világára transzformálva ezeket a tényezőket a stabilitás és a likviditás az elsődleges.

A tőkés rendszer gazdaságpolitikája a pénzügyi stabilitáson és likviditáson keresztül igyekszik az emberi társadalom biztonság és haladás iránti igényeit kielégíteni.

A tőkés gazdaság pénzügyi folyamatai egyidejűleg ellentmondó célokat fogalmaznak meg. Egyrészt a stabilitás funkciói a monetáris rendszerben, a likviditás követelményei a finanszírozási rendszerben alakulnak ki. Másrészt a pénzügyi stabilitásra való törekvés egyes esetekben a társadalom békéjét és biztonságát veszélyeztetheti, valamint a likviditás növekedése ellentmondhat a fejlődés és a haladás elveinek. (Andor, 1998)

Ebben a megközelítésben vizsgálva az állam szerepét, elmondható, hogy igen sokrétű és összetett feladatköre van. A gazdasági szerepe alapvetően három fő területen mutatkozik meg:

- Az állami gazdaságpolitika és annak megvalósítását szolgáló eszközök megfelelő kiválasztása.
- A nemzetgazdaság zavartalan működéséhez és fejlődéséhez szükséges infrastruktúra fejlesztése.
- A vállalati-vállalkozási szférában a piacon való részvétel saját vállalataival-vállalkozásaival.

Az állam gazdasági szerepének betöltéséhez a következő funkciókat kell betöltenie (Bácskai et al., 1997):

- Allokációs funkció: az erőforrások megszerzésével és felhasználásával biztosítja a közösségi fogyasztást.
- Elosztási funkció: megpróbálja korrigálni a piaci viszonyok hatásaiból és a vagyoni értékű jogok örökléséből származó jövedelmi és vagyoni aránytalanságokat. Eszközrendszere: adótranszfer, a progresszív jövedelemadókból finanszírozott közösségi szolgáltatások.
- Stabilizációs funkció: a fiskális politika kialakításakor törekedni kell a magas foglalkoztatásra, az árstabilitásra, a fizetési mérleg egyensúlyára és a gazdasági növekedésre.

Ugyanakkor az állami szerepvállalás, az állam funkciói tartalmaznak olyan célokat, vállalásokat, amelyek betartása nem könnyű feladat. A hatékonysági elv a közgazdaságtan alapproblémája, amely a szűkösségből következik, azaz az erőforrások korlátozottsága megköveteli azok ésszerű, hatékony felhasználását. A hatékonyság viszont nemzetgazdasági szinten munkanélküliséghez vezet. Ugyanakkor a társadalmi egyenlőtlenségek, jövedelemaránytalanságok kezelését szintén az államtól várjuk, így a méltányosság elve alapján jövedelmet és munkát kell juttatni mindenkinek. A kérdés az, hogy miként lehet ésszerűen olyan kompromisszumokat kötni, amelyek egyidejűleg biztosítják a gazdaság hatékonyságát és a társadalom szereplőinek viszonylagos megelégedettségét.

A kompromisszumok megtalálására különböző redisztribúciós modellek alakultak ki:

- angolszász modell: minimális állami elvonás, alacsony színvonalú állami szolgáltatási színvonal (GDP-hez viszonyítva 30-35%), például Svájc, Japán, USA, ahol megjelenik az öngondoskodás fontossága;
- skandináv modell: magas elvonási szinthez magas színvonalú állami szolgáltatás társul (GDP-hez viszonyítva 45-60%), például Svédország, Dánia, Hollandia;
- vegyes modell: svéd típusú elvonás, angolszász szolgáltatási színvonallal, például Magyarország.

Sapir (2005) szerint az európai szociális modell két perspektívából közelíthető meg. Ha Sapir modellje alapján messziről tekintünk Európára, akkor nagy vonalakban egy modell rajzolódik ki, amely néhány közös értéket képvisel. Ezen értékek egyik legfontosabbika a szolidaritás. Továbbá, ha közelebről, illetve minél részletesebben vizsgáljuk Európát, feltűnnek az egyes EU-tagállamok közötti eltérések. Az általa megkülönböztetett alapmodellek (1. táblázat) a következő két fő jellemző mentén különböztethetők meg:

- Munkahelyek védelme szigorú jogszabályokkal, mint a kontinentális (német, francia, belga, luxemburgi) és a mediterrán (olasz, spanyol, görög) modellek.
- Kevésbé szigorúbb munkajogi rendelkezésekkel, ugyanakkor nagyobb szolidaritással, mint az északi (svéd, finn, dán, holland, osztrák) és az angolszász (brit, ír, portugál) modell, ahol ugyan könnyebb valakit elbocsátani, de a társadalom nem hagyja magára azt, aki állás nélkül marad.

A konzervatív jóléti rendszerek egyik legfontosabb jellemzője a kiterjedt társadalombiztosítási rendszer: melynek jogosultsága a munkabérből levont hozzájárulásból származik. E rendszerekben a munkavállalók és a munkaadók által befizetett magas társadalombiztosítási járulékból nagy összegű állami bevétel képződik. A jövedelemhez kötött segélyek szerepe közepesen nagy az általános jóléti támogatások mellett.

A dél-európai országok jóléti állama kezdetleges, mert bár a támogatások nagy része jövedelemhez kötött, ugyanakkor még azon belül is igen szelektív (pl. egy családból két felnőtt nem kaphat egyszerre szociális segélyt Spanyolországban). Viszonylag kevés ember részesül viszonylag alacsony összegű támogatásban. Így a jóléti és a szociális állami kiadások szintje egyaránt alacsony.

1. táblázat: Sapir társadalmi modellje

		Hatékonyság szintje (foglalkoztatottság szintje)	
		Alacsony	Magas
Méltányosság szintje	Magas	Konzervatív (Magyarország)	Skandináv (Svédország)
	Alacsony	Dél-európai (Spanyolország)	Liberális (Egyesült Királyság)

Forrás: saját szerkesztés Sapir (2005) alapján.

Az északi és angolszász modell rugalmasabb, mint a kontinentális és a mediterrán. Ezekben könnyebb belépni a munkaerőpiacra, de könnyebb onnan kikerülni is. Ez ugyanakkor nagyobb hatékonyságot is jelent, ami lemérhető a foglalkoztatási rátán is. Sapir szerint Magyarország szociális rendszere kifejezetten kontinentális: nem hatékony, alacsony a foglalkoztatottság, viszont igen szolidáris. A túlzottan szolidáris modellekkel viszont megnövekedhet a paternalizmus, azaz az államtól elvárt gondoskodó szerep iránti igény. Az Öngondoskodási Index alapján a magyar lakosság nagyobb aránya gondolja, hogy nem az ő feladata gondoskodni időskoráról, de belátják, hogy az állami nyugdíj önmagában nem lesz elegendő a nyugdíjas évekre. A 2016-os felmérés alapján az előző évhez képest jelentősen nőtt azok aránya, akiknek van banki, pénzügyi megtakarítása. Még többen vannak a pénzügyi öngondoskodási tervekkel rendelkezők; 37%-ról 44%-ra ugrott azok aránya, akik szeretnék belevágni valamilyen öngondoskodási formába a következő évben. Az iskolázottabb, vagyonosabb középkorúak körében jóval magasabb a megtakarítási képesség, szándék és a megtakarítási arány is. A legfiatalabbak, a legidősebbek és a vidékiek életében az öngondoskodás jelenleg még kevesebb szerepet kap.¹

Az állam további fontos szerepe, hogy mind a fogyasztási cikkek piacán, mind a termelési tényezők piacán jelen van vevőként és eladóként is, mivel vannak állami tulajdonú vállalatok, amelyek a fogyasztási cikkek piacán vásárolnak, valamint hogy a képződött jövedelmeket újra elosztja. Az állam adókat és járulékokat von el a háztartásoktól és a vállalatoktól, és juttatásokat nyújt a háztartásoknak. Ezek az állami juttatások és támogatások összefoglalóan az állami transzferek. (Pénziránytű, 2018)

Samuelson és Nordhaus (1993: 100) megfogalmazásában: „A pénz a kenőanyag, amely megkönnyíti a cserét.” A pénz a csere eszköze minden társadalomban. A pénzforgalomban a pénz áramlása mindig ellentétes a javak és a ráfordítások áramlásával. Az állam szabályozhatja a pénz áramlását a korábban már említett allokációs, elosztási és stabilizációs funkciója révén.

Az állam gazdálkodási rendszerét államháztartásnak nevezzük. A gazdálkodás alatt az állami bevételek beszedését (pl.: adók) és a kiadások teljesítését értjük. Az állam olyan feladatokat lát el a köz érdekében, amelyeket a gazdaság többi szereplői nem tudnának, vagy nem akarnak ellátni, mivel nem éri meg nekik. Az állami feladatok hatékony ellátásához sok tényező kedvező együttállása szükséges, az egyik ilyen a bizalom. Boda és Medve-Bálint (2012) szerint a magasabb szintű intézményi bizalom és legitimitás növeli a kormányzattal vagy az állammal való állampolgári együttműködés lehetőségét, ami hatással lehet az intézmények működésének eredményességére is. A bizalom alatt azt a hitet értjük, ahogyan az emberek vagy az intézmények remélhetőleg a társadalmilag elvárt módon fognak viselkedni. Az általános társadalmi bizalom fogalma két fő dimenziót rejt magában (Zmerli–Newton, 2008):

- az interperszonális bizalmat (az emberek egymás iránt táplált bizalma, a bizalom az emberi életpálya meghatározó része, mivel a jövő viszonylagos kiszámíthatóságának igénye minden ember sajátja) és
- az intézményi bizalmat (kormányzati vagy egyéb intézményekkel, szervezetekkel kapcsolatos attitűdökre utal).

A bizalom és az állam kapcsolatánál maradva, a költségvetési egyenleggel való kapcsolatvizsgálat is fontos, vizsgálandó terület. A bizalom és a költségvetési egyenleg közötti kapcsolat azt jelenti, hogy a gazdasági kérdések nem választhatók el a társadalmi problémáktól (Györffy, 2007):

¹ Majd az állam megsegít! Vagy mégsem? <http://www.azenzem.hu/cikkek/majd-az-allam-megsegit-vagy-megsem/3582/>

- rövid távon elképzelhető a fiskális konszolidáció egy alacsony bizalmi környezetben is,
- hosszú távon azonban a társadalmi bizalom megszilárdítása nélkül az adócsalásra és a populizmusra való kísértés miatt csak egy erős külső kényszer általi egyetértés árán tartható fenn.

Amennyiben fennáll az állammal szembeni bizalom, a társadalom könnyebben eltűri az átmeneti nehézségeket. A pénzügyi kultúra esetében is így van ez, amennyiben az állam segíti a lakosságot a megtakarításai növelésében, megteremtődik a kölcsönös bizalom. Ha felborul az egyensúly és bizalmatlan lesz a társadalom az állammal szemben, akár a megtakarításait is kiviheti országból (2008-tól növekvő tendenciát mutat a külföldön elhelyezett megtakarítások mennyisége és aránya hazánkban), márpedig a beruházások fedezete ez esetben hiányozni fog.

A pénzügyi kultúra fejlesztése valójában nemcsak az állam feladata, a pénzügyi intézmények, a háztartások és az egyének érdeke is. Ezekon túlmenően a jogalkotó, ellenőrző és nonprofit szervezetek jelentőségét is meg kell említeni. A 2. táblázat ezeket a pénzügyi kultúrában érintett egyéneket, szervezeteket összegzi.

2. táblázat: A pénzügyi kultúra fejlesztési stratégiájának érintettjei – „érintetti háló”

Érintett társadalmi csoportok	Érintett társadalmi, gazdasági és pénzügyi szervezetek
Jogalkotó szervezetek	kormányzati döntéshozók (kormány, oktatási minisztérium, gazdasági minisztérium, pénzügyminisztérium, ifjúsági ügyekkel foglalkozó minisztérium stb.) törvényhozó (országgyűlés) jegybank helyi önkormányzatok
Érintett egyéb közigazgatási szervezetek	fogyasztóvédelmi hatóságok, versenyhivatalok, adóhivatalok stb.
Ellenőrző szervezetek	számvevőszék, kormányzati ellenőrző szerv, EU-támogatásokat ellenőrző intézmények stb.
Pénzügyi forprofit szereplők	hitelintézetek, pénzügyi vállalkozások, biztosítók, tőzsdék
Nem pénzügyi, de pénzügyi edukációval foglalkozó forprofit szereplők	azok a szervezetek, amelyek fő tevékenysége a pénzügyi kultúra fejlesztése, edukáció
Nonprofit, pénzügyi intézményekhez kötődő szereplők	szövetségek (bankszövetség, biztosítók szövetsége stb.), alapítványok stb.
Nonprofit, pénzügyi intézményekhez nem kötődő szereplők	oktatási intézmények, (hazai és nemzetközi) szakmai szövetségek, civil szervezetek, civil szövetségek, kutatóintézetek, szakszervezetek, művelődési házak stb.
Edukációval foglalkozó személyek	pedagógusok, trénerok, oktatók
Pénzügyi kultúra fejlesztésének célcsoportjai	egyének, háztartások, lakossági csoportok (ismeretek, attitűd, sérülékenység, szocio-demográfiai ismérvek stb. alapján kialakított csoportok, például tanulók,

Forrás: Jakovác K. – Németh E. (2017: 201) alapján, saját szerkesztés.

A pénzügyi kultúra fejlesztése egyrészt az állam feladata, mert ha a pénzügyi kultúra magasabb szintű, akkor kisebb hangsúlyt kell fektetni az újraelosztási és a stabilizációs célokra, ami jótékonyan hat a gazdaság minden szereplőjére, ezen keresztül az ország versenyképességére. A pénzügyi intézményeknek szintén érdeke fűződik a pénzügyi kultúra fejlesztéséhez, mivel az hozzájárul a magánszektor megtakarításának növekedéséhez és azon keresztül a hitelképességének javulásához. Ennek következményeként, a hitelképes ügyfelek alacsony kockázatú jövedelemforrást jelentenek a bankszektor számára. (Béres, 2013) Ez pedig a pénzügyi intézmények alapvető célja, a kockázatok csökkentése. Mindemellett a pénzügyi attitűd fogalma jelentős mértékben és sokszor más dimenzióktól függetlenül befolyásolja a pénzügyi magatartást, ezért annak vizsgálata különösen fontos lehet a pénzügyi intézmények számára. (Nagy–Tóth, 2012)

Mikroszinten a fejlettebb pénzügyi kultúrával rendelkező háztartások és vállalkozások nagyobb valószínűséggel kerülnek el azokat a pénzügyi helyzeteket, amelyek túlzott pénzügyi kockázatot jelentenek számukra. Márpedig a kockázat és annak kezelése elsődleges szempont. A kockázat, mint bekövetkezési bizonytalanság, az élet minden területén jelen van, különösen nagy körülményt igényel a pénzügyi kockázatok kezelése. A bizonytalan jövőre fel kell készülnünk és törekednünk kell a kockázati tényezők felismerésére, bekövetkezési valószínűségük csökkentésére.

A legutóbbi 2007-ben kezdődő globális pénzügyi válság következtében jelentkező gazdasági visszaesés és a kedvezőtlen munkaerőpiaci, valamint jövedelmi kilátások következményeként a háztartások megtakarítással kapcsolatos viselkedése erőteljesen megváltozott. Az EUROSTAT adatai alapján az EU-ban az átlagos megtakarítási ráta a 2008-as 10,88%-os értékről 2009-re 12,89%-ra emelkedett, ami annak a következménye, hogy a fogyasztás visszaesett a válság hatására, a lakossági hitelállomány nagymértékben csökkent. Magyarországon is az uniós átlaghoz hasonló tendencia volt megfigyelhető, a hazai megtakarítási ráta az előző évi 6,87%-ról 9,11%-ra emelkedett. (Eurostat, 2018)

A devizában eladósodott háztartások hiteltörlesztési terhei a gazdaság és pénzügyi válság kialakulása nyomán a leértékelődő forintárfolyam és a magasabb hitelkamatok következtében ugrászerűen növekedtek, a háztartási szektor hiteltörlesztési képessége, pedig folyamatosan romlott. A válságot követően a kedvezőtlen jövedelmi és munkaerőpiaci kilátások, az emelkedő adósságtérhek miatt szükséges kényszermegtakarítások a társadalom egyes rétegeit eltérő mértékben érintették. A háztartások adósságtérhének növekedésével járó nehézségek az alacsonyabb jövedelmi és vagyoni helyzetű háztartásokra súlyosabb hatást gyakoroltak, képtelenek voltak törleszteni a megnövekedett adósságtérheket. A magas és alacsony keresetűek, a vagyonosak és szegények, a hitel- és likviditáskorlátos fogyasztók vagy a túlzott mértékben eladósodott háztartások köre mindmind a kutatások során kiemelt csoportok, amelyek gazdasági megrázkódtatásokra adott válaszaik jelentősen eltérhetnek, ezáltal viselkedési válaszaik ismerete nagyban támogatja a gazdaságpolitikai döntéshozatalt. (Boldizsár et al., 2016)

Klapper és szerzőtársai (2012) kutatásaik során azt igazolták, hogy a magasabb szintű pénzügyi kultúra nagyban segíti az egyéneket a váratlan makrogazdasági és jövedelmi megrázkódtatások kezelésében. Makroszinten vizsgálva a pénzügyi kultúrát, arra a következtetésre juthatunk, hogy minél fejlettebb, annál határozottabb az igény a pénzügyi intézmények átláthatóságára, illetve annál nagyobbak a rendelkezésre álló megtakarítások, valamint stabilabb az adott ország pénzügyi rendszere is. A pénzügyi kultúra fejlesztése tehát mind az egyéneknek és háztartásoknak, mind a pénzügyi szereplőknek, mind pedig az államnak együttes érdeke. (Jakovác–Németh, 2017)

A 3. táblázat összefoglalva tartalmazza azokat a jellemzőket, amelyeket az alacsony, illetve a magas pénzügyi kultúrához kapcsolnak az egyes kutatások.

3. táblázat: A pénzügyi kultúra demográfiai jellemzői

Alacsony pénzügyi kultúra	Magas pénzügyi kultúra
Nők*	Férfiak*
Alacsony iskolai végzettségűek, szakképzetlen munkások	Diplomával rendelkezők
24 év alattiak és 74 év felettiak	45 és 59 év közöttiek
Alacsony jövedelemszint	Magas jövedelemszint
Kevés munkatapasztalat	Nagy munkatapasztalat
Szegények	Tehetősek
Kis megtakarításúak vagy megtakarítás nélküliek	(Nagy) megtakarítással rendelkezők
Mezőgazdasági szektorban dolgozók	Vállalkozók, cégtulajdonosok
Egyedülállók	Gyermek nélküli párok
Bevándorlók	
Kisebbségek	

* **Megjegyzés:** egymáshoz képest.

Forrás: Beal & Delpachitra, 2003; CBF, 2004b; Hung et al., 2009; Lusardi & Mitchell, 2007; RMR, 2003.

A bizalom kérdéskörére visszatérve a lakosság részéről, mind az államba, mind a pénzügyi intézményekbe vetett bizalom szükséges ahhoz, hogy a gazdaság jól működjön. A hazánkban képződő megtakarítások lesznek a hazai beruházások finanszírozói, tehát fontos, hogy az állam elérje, hogy itthon akarja a lakosság befektetni a megtakarításait. Természetesen a pénzügyi intézményeknek is jelentős szerepe van, hiszen a 2007-es gazdasági és pénzügyi válság átforgatta a pénzügyi világot, ami hatással volt a pénzügyi kultúrára is.

Tegyük fel, hogy megvan az államba vetett bizalom, és a háztartások úgy cselekszenek, ahogy az állam a gazdasági ösztönzői révén befolyásolni kívánja a szektort. Nem valószínű, hogy az állam a gazdasági ösztönzők alkalmazásával a kívánt hatást eléri, mivel más tényezők is hatást gyakorolnak a gazdaságra, és így a háztartásokra. A háztartások alapvetően nettó megtakarítók (azaz a bevételei > kiadásai, így a pótlólagos pénzügyi eszközök változása > pótlólagos külső finanszírozás), és tételezzük fel, hogy a lakosság lélekszáma nő, aminek következtében mindig több a megtakarító fiatal, mint a túlköltekező nyugdíjas. Ennek következtében pozitív lesz a nettó megtakarítás. Ha még azzal a ténnyel is számolunk, hogy a jövedelmek általában növekvő tendenciát mutatnak, mivel a nyugdíjasok a korábbi megtakarításaikat élik fel abból az időszakból, amikor még alacsonyabb volt a jövedelmük, mint a mai fiatal generáció jövedelme, azaz pozitív lesz a nettó megtakarítás. (Kohn, 1998) Azon gazdaságokban, ahol a népesség és a jövedelem egyaránt gyors ütemben emelkedik, az esetek jelentős részében nettó megtakarítás képződik. Európa országait vizsgálva az EURO-STAT 2015. évi adatai alapján a legmagasabb megtakarítási rátával Svájc rendelkezett (23,2%), a második helyen Svédország állt 18,6%-os megtakarítási rátával és a rangsorban a harmadik Németország szerepelt 17,03%-os értékkel. Azonban azokban az országokban, ahol a népesség számában visszaesés (például Magyarország, Lengyelország, Románia, de a leggyorsabban csökkenő országok: Bulgária, Lettország, Moldova) vagy stagnálás figyelhető meg és társadalom elöregszik

(például Németország), a nettó megtakarítás csökkenni fog. Az uniós tagország közül Bulgáriában a legalacsonyabb, negatív a megtakarítási ráta (-6,3%), míg Lettországból a második legalacsonyabb (5,74%) volt 2015-ben. Tehát a különböző országok megtakarítási rátái ennek köszönhetően eltérőek.

A demográfiai változások, az új gazdasági környezet okozta kihívások, a pénzügyi közvetítő rendszerben bekövetkező változások, továbbá a felgyorsult termékinnováció következtében a háztartásoknak egyre nagyobb kockázatokkal kell szembenézniük a mindennapi döntéshozatalaik során, így a pénzügyi kultúra fejlesztése még hangsúlyosabb feladat minden gazdasági szereplő (legyen az akár az állam, akár pénzügyi közvetítő intézmény) számára. (Balázs, 2006)

A nemzetközi trendekhez hasonlóan Magyarországon is folyamatosan növekszik a háztartások pénzügyi kockázatokkal szembeni kitettsége, amelynek háttérében az alábbi tényezők állnak (Balázs, 2006).

- Demográfiai változások:

Jelenség	<ul style="list-style-type: none"> - alacsony születési ráta; - növekvő várható életkor.
Válasz	<ul style="list-style-type: none"> - nyugdíjrendszerek reformja; - az öngondoskodás erősítése; - tőkepiaci befektetések előtérbe kerülése.
Következmény	<ul style="list-style-type: none"> - Az egyén viseli a kockázatokat: - befektetési kockázat: elégtelen hosszú távú megtakarítások, igényekhez nem illeszkedő eszközök vásárlása; - piaci kockázat: kifizetések volatilisabbá válhatnak; - inflációs kockázat: a kifizetések nem indexáltak.

- Pénzügyi közvetítőrendszerben bekövetkező változások:

Jelenség	<ul style="list-style-type: none"> - a bankok tulajdonosai által támasztott magas jövedelmezőségi elvárások; - fokozódó piaci verseny; - digitalizáció.
Válasz	<ul style="list-style-type: none"> - felgyorsult termékinnováció; - áringadozásoknak kitett termékek megjelenése; - marketingeszközök, értékesítési csatornák átalakulása.
Következmény	<ul style="list-style-type: none"> - új és bonyolult termékek megjelenése; - kockázatok áthárítása; - a döntéseknél még mindig jelen van a rövid távú szemlélet; - a háztartások olyan szolgáltatásokat is igénybe vesznek, amelyekre nincs igazán szükségük.

- Nem megfelelő pénzügyi kultúra:

Jelenség	<ul style="list-style-type: none">– nem gyakorlatorientált (kompetenciaalapú) pénzügyi oktatás;– a társadalom egy része a következő generációnak nem tud átadni megfelelő pénzügyi tudást, attitűdöt.
Válasz	<ul style="list-style-type: none">– kockázatos pénzügyi pozíciók (a pénzügyi kultúrához nem illeszkedő (kockázatos) pénzügyi termékek választása – diverzifikáció kevésbé hangsúlyos);– váratlan helyzetekben a háztartások csökkenthetik fogyasztásukat, illetve pénzügyi szolgáltatások iránti keresletüket.
Következmény	<ul style="list-style-type: none">– közvetlen hatás: késedelmes hiteltörlesztés;– közvetett hatás: bizalmatlanság.

3. A MEGTAKARÍTÁSOK JELENTŐSÉGE

A megtakarítások képződésének helye a háztartás és a vállalat is lehet, de ebben a tanulmányban csak a lakossági megtakarításokkal foglalkozunk. A háztartások saját döntése, hogy mennyit költenek el a jelenben fogyasztási cikkekre és mennyit halasztanak el jövőbeli fogyasztásaikra, azaz hogy mennyit takarítanak meg, az mikroökonómiai természetű, mivel a döntéshozók egyéni viselkedésére irányul. A makroökonómia oldaláról is szükséges megvizsgálni ezt a kérdést, hiszen a háztartások döntései egyaránt befolyásolják a gazdaság egészének működését minden időtávban. A pénzügyi piacon a forráskihelyezések alapja a pénzügyi intézmények által összegyűjtött passzív (megtakarítás) állománya.

Amennyiben nincs elegendő megtakarításállomány egy gazdaságban, úgy a beruházásokhoz sincs kellő mennyiségű tőke, tehát a gazdaság nem képes rendeltetésszerűen működni. (Horváthné–Horváth–Széles, 2013a)

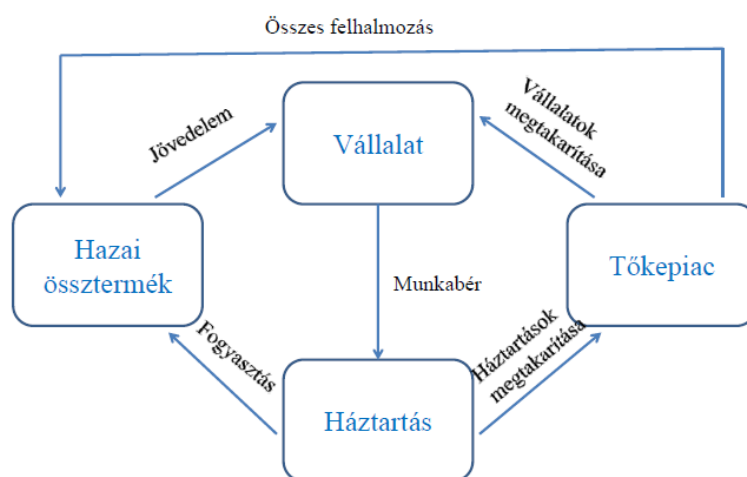
A megtakarítások nagysága egyaránt függ a jövedelmektől és a fiskális politikai változóktól is, de ezen túl még sok tényező befolyásolja az egyének döntéseit, mint például: a hozam, a kockázat, a pénzügyi szolgáltató stabilitása, a pénzügyi és befektetési szolgáltatás típusa, az igénybe vehető garancia mértéke és az igénybevételének módja (OBA, BEVA), a befektetés során felmerülő költségek nagysága és felmerülésének ideje, melyik befektetési forma illeszkedik leginkább az igényekhez, milyen időtávban válik időlegesen „feleslegessé” a megtakarítás, befolyásolhatja az élethelyzet, valamint az életszakasz, mivel eltérő élethelyzetben más és más befektetési formákat vehetünk igénybe, a gazdasági növekedés, az infláció, a demográfiai összetétel, ezen belül is meghatározó a lélekszám változása és a korösszetétel. Az itt felsoroltakból is érzékelhető, hogy a befolyásoló tényezők listája hosszú és még nem is soroltunk fel mindent, ami hatással lehet a megtakarítási és befektetési döntéseinkre.

4. A MEGTAKARÍTÁSOKRÓL KÜLÖNBÖZŐ MEGKÖZELÍTÉSBEN

4.1. Megtakarítások értelmezése

A megtakarítások nagyságának, összetételének, befolyásoló tényezőinek elemzése egy sokakat foglalkoztató kérdés, így sokféle megközelítésben, számos kutatás foglalkozik ezzel a kutatási területtel. A gazdasági és társadalmi folyamatok mind a háztartásokra és ezen keresztül az egyénekre is hatást gyakorolnak. Azonban a társadalom fejlődésével az egyének igényei is változnak. Manapság nem feltétlenül az anyagi javak felhalmozására helyezik a hangsúlyt az egyes generációk.

Mielőtt az állam szerepét latolgatnánk a pénzügyi kultúra és a megtakarítások tekintetében, néhány fontos közgazdasági összefüggésre is kitérünk. Az első és legfontosabb összefüggés a makroökonómiában, hogy a megtakarítások képezik a beruházások alapját, mivel a megtakarítás a jövedelemnek a fogyasztásra el nem költött része. Meyer (1999) szerint a megtakarítás egyik célja, hogy egy későbbi időpontban képesek legyünk növelni fogyasztásunkat, vagy újabb termelési eszközt tudjunk beszerezni, ami a termelés és ezzel a jövedelem növelésére ad lehetőséget. Tehát ebben a megközelítésben a megtakarítás célja a jövőbeli fogyasztás növelése, azaz ezt a beruházást nevezzük a jövőbeli célhoz való kapcsolódása miatt. A makrogazdaság szereplőit és a köztük lévő kölcsönhatások kapcsolatát szemléltető ábrát a makrogazdasági körforgás sémájának is nevezik (1. ábra). Jól nyomon követhető, hogy a jövedelem megegyezik a fogyasztás és a beruházás összegével, míg a háztartásoknál, valamint a vállalatoknál képződő megtakarítás együttese adja a beruházások (összes felhalmozás) összességét (Meyer, 1997).

1. ábra: A makrogazdasági szereplők és kölcsönhatásuk

Forrás: Meyer (1997: 25).

A megtakarítás a beruházóhoz (végső felhasználóhoz) történő eljuttatását vizsgálva beszélhetünk közvetett és közvetlen tőkeáramlásról. Ebben a folyamatban különböző pénzügyi eszközöket vásárolnak meg a megtakarítók, amelyek segítik a megtakarítás eljuttatását a végső felhasználókhöz.

A közvetett finanszírozás azt jelenti, hogy a megtakarításokat a pénzügyi közvetítő intézmények gyűjtik össze, és volumenében, lejáratában, kockázatában és likviditásában átalakítva közvetítik tovább a megtakarítások végső felhasználóinak. (Zeller–Koltai, 2014)

Samuelson és Nordhaus (1993) szerint a pénz közvetett módon hat a gazdaságra, mivel a pénzkínálat változása a kamatlábak és a hitelfelvetelek módosulásához vezet, így az változást idéz elő a kiadások összetételében, tehát a kamatlábak által befolyásolja a kiadásokat és a kibocsátást. A közgazdaságtan alapösszefüggéséből kiindulva az egyensúlyi kamatláb ott alakul ki, ahol a megtakarítások megegyeznek a beruházásokkal. (Mankiw, 2015) Samuelson és Nordhaus (1993) azt írja, hogy az emberek pénzügyi eszközöket (pl.: kötvényeket, részvényeket) vásárolnak, takaréket-számlán helyezik el a pénzüket, vagy éppen nyugdíjas éveikre tartalékolnak. Azaz az imént felsorolt eszközök segítségével pénztőkét juttatunk a megtakarítóktól a tőkejavak felhasználóihoz, a beruházókhoz.

A kormányzati beavatkozás akkor indokolt a megtakarítások tekintetében, ha a piacon a jövedelmek keletkezése egyenlőtlen. Földvári (2009) vizsgálata szerint 1928 és 1942 között a nagy gazdasági válság hatására még jelentősebb jövedelemegyenlőtlenések alakultak ki Magyarországon, mint az Egyesült Államokban. A jövedelemeloszlás becslésére a GINI-együtthatót alkalmazta. A Pareto-eloszlás alapján a Gini-együttható 0,15 értéket mutatott az első vizsgált évben, majd folyamatosan emelkedett 1932-ig (0,32) és ettől az évtől ismét csökkenés figyelhető meg egészen a vizsgált időperiódus végéig. Földvári (2009) szerint a vizsgálat eredményét nagyban befolyásolja, hogy ezen időszakban kevesen fizettek adót, a lakosságnak mindössze 2,2–4%-a.

Az egyes közgazdasági iskolák egyetértenek abban, hogy a társadalomban a jövedelmek újraelosztására van szükség, de azok mértékében és módjában már vannak nézetbeli különbségek. (Nemec–Wright, 2000) Az egyes kormányoknak is meghatározó szerepe van a helyes szabályozási rendszer kialakításában a megtakarítások ösztönzésére, valamint a gazdasági növekedés elérésére. (Hussein–Thirwall, 1999) Káros a gazdaság növekedésére a népesség korösszetételének kiengesúlyozatlansága is. (Bloom et al., 2006)

A hosszú távú öngondoskodás mindenkor fontos, egy gazdasági és pénzügyi válság idején különösen nagy körültekintést igényel, így történt ez 2007 után is. (Horváthné, 2014) A háztartások tudatosabbá váltak a pénzügyi döntéseik meghozatalában. Horváthné Kökény és Széles (2014) szerint alapvetően nem a földrajzi elhelyezkedés a fő meghatározója a háztartások megtakarítási szokásainak, inkább a pénzügyi attitűdjeik alapján tudjuk különböző típusba sorolni őket, amelyre pedig jelentős mértékben hatnak a különböző megtakarítási formákkal kapcsolatos ismereteik. Németh és társai (2016) kutatása arra világított rá, hogy a rég bevált konzervatív attitűdök, mint a takarékoság, már nem elegendők, mivel az emberek a mai piaci és egyéb hatások miatt hajlamosak például az impulzusvásárlásokra. A fogyasztói szokások tipizálásán túl fontos szempont lehet, hogy ezek a csoportok hogyan befolyásolhatók, a szokásaik ismeretében hogyan változtatható és milyen irányba alakíthatóak ezek az ismeretek. Csiszárík-Kocsir és munkatársai (2016) szerint napjainkban egyre inkább a pénz tudatos felhasználása játszik fő szerepet az egyének gondolkodásában. A pénzügyi preferenciák tipizálása az oktatás terén is hasznosítható a kapcsolódó tárgyú ismeretek átadásának differenciálásával. (Bakos-Tóth–Baranyi, 2016)

Smith (1776) úgy fogalmazott, hogy az egyén megtakarítással képes növelni az egyéni és a társadalmi vagyont is. Bekker (2002) szerint takarékoság nélkül, amely egész életünkön át tart, nem lehet vagyont felhalmozni. Smith szerint az a jó kormányzat, amelyik a gazdasági tevékenységbe

nem avatkozik be, bár azt már ő is megfogalmazta, hogy a kormányzatnak hatása van a gazdasági döntések meghozatalában. Az állam feladata mindössze az éjjeliőr szerepe és a közjavak előállítása. Egy „láthatatlan kéz” biztosítja a közjót. (Nemec–Wright, 2000)

Madarász (2014) szerint az 1970-es évek közgazdaságtani főárama számára a láthatatlan kéz metaforája összegezte az egyéni cselekvések nem szándékolt következményeiből kialakuló társadalmi rend elvét, amely áthatja egész társadalom- és erkölcsfilozófiáját. A szerző szerint a „főáram” kifejezés használata félrevezetőnek tűnhet erre az időszakra, mivel éppen a hetvenes években vált kérdésessé a második világháború után kialakult neoklasszikus szintézis, éppen ekkor szorította háttérbe Keynes makroökonómiáját és a rá épülő gazdaságpolitikát a Milton Friedman (1996) nevéhez kapcsolt monetarista irányzat. A láthatatlan kéz koncepcióját Keynes és Friedman monetarista irányzatai körüli viták sem tudták megdönteni. Éppen ellenkezőleg, a különböző irányzatok kiemelkedő képviselői között egyetértés uralkodott, miközben a piac és az állam aktuális gazdasági szerepét, feladatait gyakran egészen más megközelítésben szemléltették.

A Say-dogma kapcsán Smith (1776) azt állítja, hogy a megtakarított jövedelem ugyanúgy fogyasztási keresletté alakul, mint az elköltött pénz. Jean-Baptiste Say francia közgazdász a Say-törvényben – „minden kínálat megteremti a saját keresletét” – (Bekker, 2002: 203) kiiktatta a növekedésnek gátat szabó piaci korlátot. Amennyivel a piaci árukínálat emelkedik, ugyanannyival nő meg a kereslet is, hiszen a termelési tényezőkért kifizetett jövedelmek megnövelik a keresletet. (Keynes, 1965)

A klasszikus megtakarítás-elmélet Say törvényére épül, amely kimondja, hogy a gazdaság egy önszabályozó rendszer, amely egyensúlyi állapotában van, ha azonban kibillen ebből az állapotából, akkor az egyensúly újra az egyensúly felé tendál. Ez az alapja sok más közgazdasági jelenségnek. A Say-dogma szerint, a beruházások a tőke keresletét jelentik, míg a megtakarítások a tőke kínálatát és a kettő közötti egyensúlyt a kamatláb hozza létre. Tatay (2009) szerint a klasszikus közgazdaságtan képviselői a megtakarításokat a kamatláb elméletén keresztül közelítik meg, mivel a megtakarító számára a kamat a fogyasztásról való lemondás díja. Ennek hatására csökken a fogyasztás és bizonyos esetekben magasabb kamatláb mellett tehát nő a megtakarítás.

A közgazdászok között nem mindig teljes az egyetértés, Keynes álláspontja egyáltalán nem egyezik az imént tárgyalt kamatláb-elmélettel, az ő véleménye szerint semmi nem biztosítja, hogy a tőkejavak iránti kereslet a megtakarítással azonos nagyságú legyen. (Keynes, 1965) Keynes úgy tartja, hogy a magánszektor nem tud kellően gondoskodni a társadalmilag szükséges termékekről és szolgáltatásokról. A gazdasági fejlődés szempontjából kiemelkedő szerepet tulajdonított a megtakarítások alakulásának. (Dombi, 2005)

Keynes (1965) álláspontja szerint:

- a megtakarítás az el nem költött jövedelem és az emberi gondolkodásmód sajátosságai alapján vezeti le a fogyasztói hajlandóságot, véleménye szerint meghatározó szerepe van az emberek szubjektív-pszichológiai indítékainak;
- a megtakarítást a vagyon létrehozásaként úgy értelmezi, mint egy a jövőbeli időpontban nem specifikált javakra elkölthető összeget, nem pedig a fogyasztás olyan csökkenését, amit az egyén a jövőbeli többletfogyasztással helyettesít;
- a fogyasztók tehát nem azért takarítanak meg, hogy a jövőben ezért cserében meghatározott összegű fogyasztáshoz jussanak, hanem azért tesznek félre elsősorban, mert a jövő bizonytalan;
- az egyéni megtakarítás elhatározása nem jelent előzetes fogyasztásmegrendelést, csak egy jelen megrendelés törlését.

A megtakarítás során az egyén vagyont akar létrehozni, amelyet egy jövőbeli fogyasztásra, előre nem látott időpontokban kíván elkölteni. Keynes három fő pénztartási motívumot különböztet meg:

- a tranzakciós pénzkeresletet, ami a szokásos költségek finanszírozására szolgál;
- az óvatossági pénzkeresletet, amely a váratlan kiadások finanszírozását szolgálja és
- a spekulációs pénzkeresletet, amely a vagyonszerzést biztosítja (örökhagyási motívum támogatása).

Emellett azonban Keynes szerint további tényezők is motiválhatják az embereket abban, hogy megtakarítsanak (Browling–Lusardi, 1996):

- életciklus-motívum: jövőbeli várható jövedelmet és fogyasztást figyelembe véve, az aktív korban megszerzett jövedelem egy részét félreteszi a nyugdíjas évekre;
- fejlesztési motívum: életszínvonal javítását célzó megtakarítások, mint például lakáskörülmények megváltozása;
- függetlenségi motívum: „a döntés szabadsága”, előre nem meghatározott kiadásokra is legyen keret;
- vállalkozói motívum;
- fukarsági motívum: mániákus megtakarítói hajlam.

Keynes álláspontja szerint a kamatláb csak a spekulációs pénzkeresletre van hatással, a tranzakciós és az óvatossági pénzkereslet a jövedelemtől függ, a kamat pedig a megtakarítás formáját szabályozza és nem a nagyságát. (Bekker, 2002)

Keynes igen összetett módon vezeti le a bizonytalanság, a pénzfelhalmozási hajlandóság, a kamatláb és a pénzkereslet közötti kölcsönös összefüggéseket. Szerinte, ha romlanak a kilátások, az emberek több pénzt kívánnak felhalmozni. Abban az esetben, ha több pénz nem áll rendelkezésre, ami egy gyakori helyzet rövid távon, akkor megnő a pénz likviditásprémiuma, az emberek magasabb árért hajlandóak lemondani a likviditásról, tehát a kamat a likviditásról való lemondás jutalmaként jelenik meg. Ez mérséklően hatást gyakorol a (reál) beruházásokra, mert drágul a tőke, aminek következtében csökken a meglévő tőkejavak piaci értéke. (Szepesi, 2013)

Mankiw (2005) véleménye alapján közgazdászok megtakarítással kapcsolatos későbbi kutatásai azt igazolták, hogy Keynes azon feltételezése, hogy az átlagos fogyasztási hajlandóság a jövedelem növekedésével csökken, nem nyert alátámasztást, hiszen a magasabb jövedelmek hatására sem lett magasabb a megtakarítási ráta.

1946-ban Kuznets és munkatársai bizonyították, hogy a jövedelem és a fogyasztás aránya a jövedelem növekedése mellett is állandóságot mutat. (Mankiw, 2005) Emellett felhívták a figyelmet arra a tényre, hogy a megtakarítási hányad az 1800-as évek közepe óta csekély mértékben változott, ugyanakkor az egy főre jutó jövedelem jelentős mértékben megnövekedett. (Bekker, 2005)

A közgazdászok bizonyították, hogy kétféle fogyasztási függvény létezik, amelyek az időtávban térnek el, megkülönböztetünk rövid és hosszú távú függvényt. A korábban ismertetett keynesi fogyasztási függvény rövid távon megfelelő, hosszú távon viszont az átlagos fogyasztási hajlandóság állandó.

Friedman permanensjövedelem-elmélete a jövedelmet két részre osztja (Mankiw, 2005):

- permanens jövedelemre, azaz a jövőben is megmaradó jövedelemre és
- átmeneti, nem tartós jövedelemre.

Friedman a keynesi fogyasztási függvénnyel ellentétben megállapította, hogy a háztartások nem az adott évi jövedelmük függvényében döntenek a fogyasztási kiadásokról, sokkal inkább a hosszabb távú, permanens jövedelmük alapján, figyelmen kívül hagyva a nem rendszeres jövedelmeket. Friedman véleménye szerint a fogyasztás legfőképp a permanens jövedelemtől függ, mivel a fogyasztók a hitelfelvétellel és megtakarításaikkal igyekeznek fogyasztásukat egyenletesebbé tenni, alkalmazva az időbeli elosztás elvét, válaszul a jövedelem átmeneti változásaira. (Bekker, 2002. In Csernák, 2018)

A permanensjövedelem-elmélet lényege, hogy a háztartások fogyasztásukat olyan jellegű jövedelemnövekedés hatására növelik meg, amely permanens jövedelmükre szignifikáns hatással van. Azaz az elmélet szerint az egyszeri, váratlan jövedelmek nagy részét a háztartások megtakarítják, vagyis a váratlan jövedelemből való fogyasztási határhajlandóság alacsony, mivel ez a típusú jövedelem nincs számottevő hatással a háztartás permanens jövedelmére. (Tóth–Árvai, 2001)

Brady és Friedman 1947-ben bizonyították a megtakarítási ráta és a családi jövedelem közötti összefüggést, aminek értelmében a megtakarítások alakulása nem a családok jövedelmének abszolút értékétől függ, hanem annak az aggregált átlagjövedelemhez viszonyított relatív nagyságától. Néhány évvel később Brown a korábbi legmagasabb jövedelemnek a korábbi fogyasztási maximumra való cseréjét javasolta. (Modigliani, 1986)

Modiglianinak a háztartási megtakarításokra vonatkozó életciklus-hipotézis megalkotása és továbbfejlesztése nagy előrelépés volt. (Bodie–Merton–Cleeton, 2011) Duesenberry és Modigliani kutatópáros az alábbi újszerű következtetéseket vonták le, amelyek később alátámasztást nyertek (Bekker, 2005):

- Egy adott ország megtakarítási rátája az egy főre jutó jövedelemtől független.
- Különböző makromegtakarítási ráták figyelhetőek meg az egyéni viselkedésmódnak megfelelően.
- Azonos egyéni megtakarítással jellemezhető országok közül nagyobb lesz a megtakarítási ráta ott, ahol a gazdaság hosszú távú növekedési üteme nagyobb. Amennyiben a növekedési ütem nulla, a megtakarítási ráta is az lesz.
- A vagyon és jövedelemhányad a növekedési ütemmel ellentétesen mozog. Az értéke akkor lesz a legnagyobb, amikor a növekedés nulla.
- Egy gazdaságban a mindenkori jövedelmekhez viszonyítva még akkor is jelentős vagyon képes felhalmozódni, ha a hagyatéki vagyon nulla.
- A nyugdíjban eltöltött idő hatással van mind a vagyon/jövedelem arányára, mind a megtakarítási rátára is.

Modigliani zérus kamatlábat feltételezett az életciklus-elmélet alapmodelljében. A modell kiterjesztésekor nem állapított meg szignifikáns hatást a kamatlábak és a megtakarítások kapcsolatában. A valósághoz közelítve a modellt azt feltételezte, hogy az egyének, háztartások munkajövedelme nem állandó, a kor előrehaladtával nő, majd az aktív kor vége felé csökken. Véleménye szerint a fogyasztás sem mutat állandóságot, a gyerekek korával változik, mivel a fogyasztássimítás egyénekhez kötődik. E két összetevő azonban szintén domború vagyonalakulást eredményez.

Modigliani életciklus elmélete szerint a háztartások igyekeznek kiegyenlíteni a fogyasztási kiadásukat a különböző életciklusaik során. Az egyes generációk ennek megfelelően eltérő megtakarítási attitűdöket mutatnak. A fiatal háztartások megtakarítási rátája alacsony, illetve negatív, az alacsony jövedelmükhez relatíve magasabb kiadások társulnak, mint például első lakásvásárlás, gyermeknevelés. A középkorú generáció, amely már magasabb jövedelemmel rendelkezik – munkában töltött

évek számával a jövedelem is nő –, jövedelme nagyobb részét képes megtakarítani, amelynek háttérében az öngondoskodás is meghúzódik, amikor is korábbi megtakarításait éli majd fel. (Modigliani, 1986; Palócz–Matheika, 2014) Ez az időszak az egyén 35-40 éves korától kezdődik, és a jövedelem, valamint a megtakarítás a nyugdíj előtti időszakban éri el maximumát. Ezt követően a nyugdíjas éveket az aktív évek alatt összegyűjtött vagyon felélése jellemzi. (Tóth–Árvai, 2001) A megtakarítási ráta nagyságát tehát befolyásolhatja a nyugállomány hossza, valamint hatással van rá a nyugdíjbiztosítás rendszere is. (Tatay, 2009) A racionális egyén minden időszak alatt megpróbálja fogyasztását optimalizálni. (Tóth–Árvai, 2001)

Tehát fontos kiemelni, hogy a megtakarításokat nem lehet elválasztani sem a jövedelemtől, sem pedig a fogyasztástól – a megtakarítás mértékét a kettő együttesen befolyásolja.

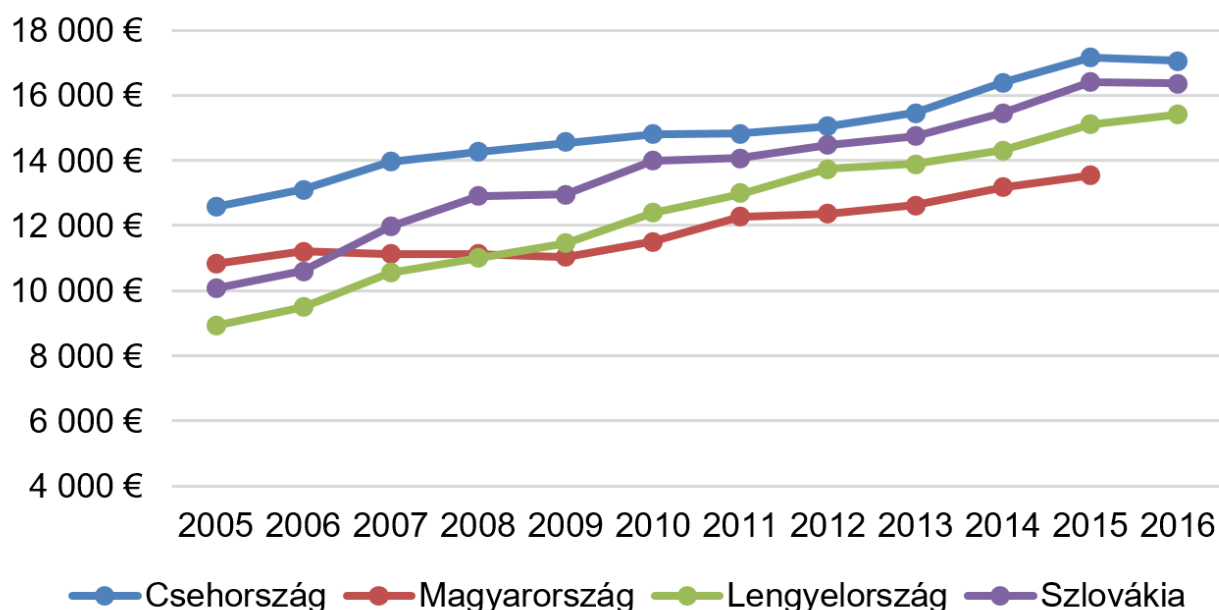
A szakirodalom szerint a pénzügyi kultúra elsősorban ott magas, ahol a jövedelemszint, illetve az élethelyzet lehetővé teszi a megtakarításokat és így a rövid távú szemlélet elhagyását is. (Beal & Delpachitra, 2003; CBF, 2004b; Hung et al., 2009; Lusardi & Mitchell, 2007; RMR, 2003)

A rendelkezésre álló jövedelem vizsgálatánál az elsődleges szempont nem az indikátor összetételének alakulása, hiszen minél nagyobb részt képviselnek a transzferek (társadalmi jövedelmek) az összes jövedelemből, annál rosszabbnak ítélnélhető a pénzügyi kultúra, amely leginkább az öngondoskodás motívumával függ össze. Ugyanakkor a jövedelmek nagyságának alakulását számos tényező befolyásolja. Ilyen például a gazdaság növekedési üteme, a foglalkoztatottság, a háztartások átlagos létszáma vagy éppen a demográfiai viszonyok.

Kopátsy (2011) könyvében érdekes nézőpontot képvisel, amikor azt állítja, hogy azokban a társadalmakban, ahol a népesség csökken, ott az életszínvonal nő, mivel az egy főre jutó GDP értéke magasabb lesz, ezért szükséges megvizsgálni, hogyan alakul az egy főre jutó jövedelem nagysága és ezen keresztül a háztartások pénzügyi kultúrája.

4.2. Megtakarítások jellemzői (makrogazdasági folyamatok) a V4-országokban

Az első indikátor, amelyet ajánlott vizsgálni a megtakarítás alakulásánál, a „háztartások egy főre jutó bruttó rendelkezésre álló jövedelme”. A rendelkezésre álló jövedelem, mint fogalom, közelebb áll a gazdaságban szokásosan értelmezett jövedelemhez, mint a nemzeti jövedelem vagy a GDP. A háztartások esetében a rendelkezésre álló jövedelmet szükséges tovább tisztítani, azaz korrigálni a kormányzattól származó természetbeni jövedelmekkel (ezek közül a két legnagyobb, az egészségügyi és oktatási szolgáltatások), továbbá az időbeli és térbeli összehasonlítás pontosítása érdekében pedig vásárlóerő-paritáson kell kalkulálni a kapott eredményeket, és végül a nevezőben a népesség száma is megjelenik. (Szivós, 2014) Ha összehasonlítjuk Magyarország jövedelmi szintjét a 2005 és 2016 közötti időszakban, akkor a visegrádi országok csoportján belül Szlovákia és Lengyelország különösen, Csehország jövedelem szintje pedig gyorsabban emelkedett, mint hazánké. A vizsgált időszak elején Magyarország a csehek mögötti második helyet foglalta el a négy között, a vizsgált időszak végére azonban az utolsó helyre csúszott vissza. A legdinamikusabban növekvő szlovákok 2007-ben előzték meg országunkat, lengyelek két évvel később.

2. ábra: A háztartások egy főre jutó bruttó rendelkezésre álló jövedelme a visegrádi országokban, 2005–2016

Forrás: saját szerkesztés az EUROSTAT adatai alapján.

A pénzügyi kultúra vizsgálata szempontjából azonban nem az egy főre eső jövedelem a lényeges, hanem az, hogy ez milyen jövedelemelemekből áll össze.

A háztartások főbb bevételi forrásai az alábbi négy kategóriából származhatnak (4. táblázat).

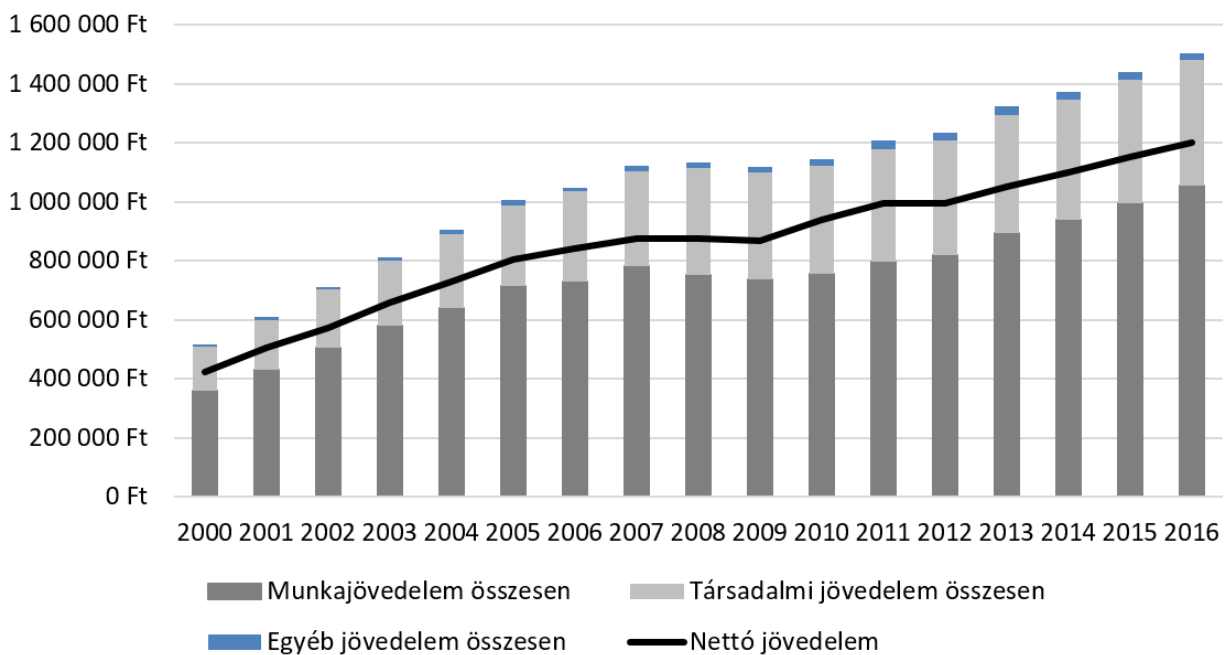
4. táblázat: A háztartások bevételi forrásai

Munkavégzéshez kapcsolódó jövedelmek	Tulajdonból, vagyonból származó jövedelmek	Szociális juttatások	Rendkívüli bevételek
♦ Bér	♦ Bérleti díj	♦ Családi pótlék	♦ Nyeremény
♦ Prémium	♦ Kamat	♦ Szociális segély	♦ Örökség
♦ Nyugdíj	♦ Profit	♦ GYES, GYED	♦ Ajándék
♦ Táppénz	♦ Osztalék	♦ Álláskeresői járadék	♦ Adomány
♦ Egyebek	♦ Egyebek		

Forrás: Pénziránytű².

A magyarországi háztartások jövedelmének az összetételét vizsgálva megállapítható, hogy a 2000-es évek végére a magyar háztartások jövedelmének több mint 30%-át a társadalmi jövedelmek képezték (3. ábra). Ezek olyan pénzbeli szociális juttatások, amelyek az időskorral, a munkanélküliséggel, gyermekvállalással hozhatók kapcsolatba. Nettó jövedelemnek pedig azt a jövedelmet nevezzük, amelyet a munkavállaló az adók és járulékok levonása után kézhez kap.

² Pénziránytű: Milyen bevételi lehetnek egy háztartásnak? In: Merényi Zsuzsanna–Megyesi Gabriella: *Az én pénzem*. Pénzügyi oktatási program – Második, átdolgozott kiadás; <http://penziranytu.hu/archivalt-pop-torzanyag/konyv/az-en-penzem/iii-akik-gazdalkodnak-%E2%80%93-szereplok-gazdasagban/haztartasok/8-bevetelek-kiadasok/2-milyen-bevetelei-lehetnek-eg> Letöltés dátuma: 2018. február 3.

3. ábra: A háztartások egy főre jutó éves átlagos jövedelme jövedelemforrások szerint, 2000–2016

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján.

Sapir (2005) európai szociális modellje alapján Magyarország szociális rendszere kifejezetten kontinentális, azaz nem hatékony, hiszen az EU átlagához képest is alacsony a foglalkoztatottság szintje, viszont igen szolidáris. Ezt mutatja az is, hogy a második legnagyobb bevételi forrása a háztartásoknak, amiből háromnegyed részt a nyugdíj, valamint nyugdíjkiegészítések jelentik, továbbá utal a társadalom elöregedésére is. Az ábrán jól látható, hogy a társadalmi jövedelmek mértéke a vizsgált időszak alatt folyamatosan nőtt. Ebből arra következtethetünk, hogy – a különböző társadalmi juttatásokat figyelmen kívül hagyva – egyre több nyugdíjasról kell gondoskodnia a társadalomnak, amely így egyre több jövedelmet kénytelen átcsoportosítani ilyen célokra. Könnyen megállapítható, hogy minél kisebb a szektor jövedelme, annál kevésbé lesz képes megtakarítani – a megtakarítások alakulása pedig szintén a pénzügyi kultúra egyik mérője.

A megtakarításoknál – szemben a jövedelmek alakulásával – elsődleges vizsgálati szempont az indikátor értékének az alakulása, amelyet a megtakarítások összetételének a vizsgálata követ. A megtakarításokat nem lehet elválasztani sem a jövedelemtől, sem pedig a fogyasztástól. Az egy főre jutó fogyasztás és az egy főre jutó reáljövedelem nagyságának indexét vizsgálva, arra lehet következtetni, hogy a megtakarítások aránya makrogazdasági szinten növekszik, de az is kiderül, hogy a magyar lakosság jelentős hányada egyáltalán nem rendelkezik megtakarítással, így a Magyarországon a megtakarítások eloszlása nem egyenletes.

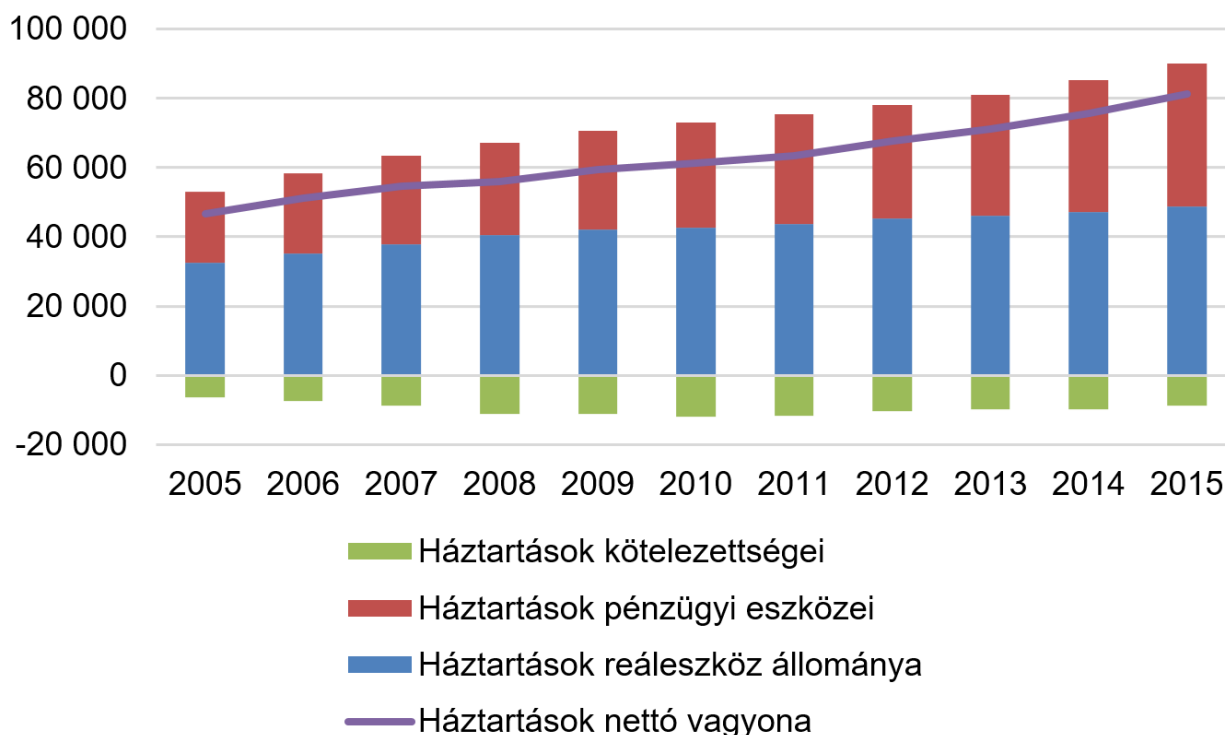
A továbbiakban a visegrádi országok összehasonlításánál a „háztartások tényleges fogyasztása” (AIC) makrostatisztikai fogalmat használtuk, ami az elfogyasztott javak és szolgáltatások összege, és amely tartalmazza a kormányzat és a nonprofit intézmények által a háztartásoknak nyújtott szolgáltatásokat is (például egészségügy és oktatás). Nemzetközi összehasonlításokban ezt az indikátort szokták alkalmazni, ez a jólét mérése szempontjából pontosabb, mint a GDP – bár meg kell

jegyezni, hogy a kettő korrelációja magas, hiszen az AIC a GDP legnagyobb kiadási komponense. (Szivós, 2014) A visegrádi országok vizsgálata során azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a jövedelem és a fogyasztás trendjei közel azonosan alakulnak.

A magyar háztartások jövedelem felhasználását illetően elmondható, hogy a háztartások a rendelkezésükre álló teljes jövedelem döntő részét elfogyasztják, egy kisebb részét beruházzák, a maradék pedig a pénzügyi megtakarításukat adja ki.

A makrostatisztikai adatok alapján megállapítható a háztartások vagyona is, illetve megoszlása a különböző formák között. Alapvetően két kategóriát különböztetünk meg, a nem pénzügyi vagyon és a pénzügyi vagyon állományát, azaz a bruttó vagyont, illetve a kötelezettségek levonásával a nettó vagyon értékét.

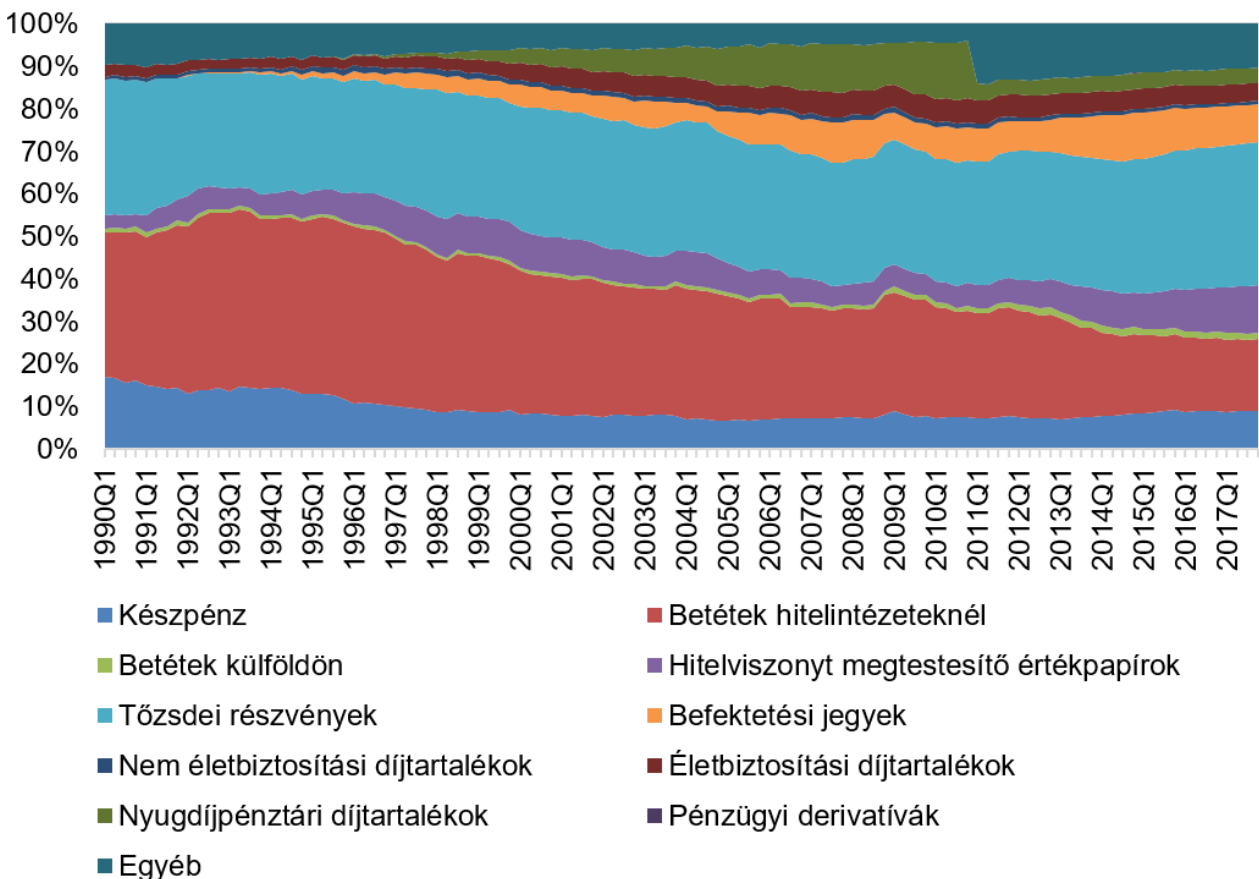
A háztartások bruttó vagyonában a reáleszközök állománya a vizsgált időszak alatt végig meghaladta a pénzügyi eszközök állományát. Az elmúlt 20 éves időszakban azonban a pénzügyi vagyon alakulásában figyelhető meg az állományok nagyobb növekedése. A reálvagyon GDP-arányos értéke mindeközben kisebb sávban mozgott, és az időszak alatt csökkent. A háztartási hitelezés 2000-es években történő felfutása a háztartások GDP-arányos nettó vagyonának csökkenését, míg a tartozások utóbbi éveket jellemző csökkenése a nettó vagyon növekedését eredményezte. A pénzügyi eszközök állományának GDP-hez viszonyított aránya – 2008-tól eltekintve, amikor a pénzügyi válság miatt visszaesett a háztartások megtakarítása – folyamatos emelkedést mutat. Ezen belül viszonylag stabil szinten mozognak a pénzeszközök (készpénz és betétek) GDP-arányos mutatói. A pénzügyi vagyon növekedését alapvetően az újabb befektetési formák megjelenése okozta. A pénzügyi közvetítőrendszer fejlődésével, illetve a központi kormányzat szerepének növekedésével ugyanis folyamatosan bővültek a befektetési lehetőségek. (4. ábra) (MNB, 2017)

4. ábra: A háztartások bruttó és nettó vagyona, 2005–2015 (millió Ft)

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján.

A megtakarítók pénzügyi kultúráját attól függően értékelhetjük, hogy milyen befektetési formában tartják a pénzüket (minél összetettebb pénzügyi termékben tartják a pénzüket, illetve minél hosszabb távúak a befektetéseik, annál nagyobbra értékelhető a pénzügyi kultúra). A magyar háztartások pénzügyi vagyonának alakulását mutatja az 5. ábra, amelyen az egyes pénzügyi termékek likviditásuk alapján is csoportosíthatóak. Annak ellenére, hogy a hosszú távú befektetések aránya a rendszerváltás után növekedett (a nyugdíjpénztári vagyon átsorolása mellett is), a lakosság még mindig előnyben részesíti azokat a befektetési formákat, amelyek kevésbé összetettek és viszonylag hamar készpénzzé válthatóak. A válság hatására egyre többen állnak tudatosan hozzá a pénzügyekhez, így a válság pozitív hatással van a pénzügyi kultúra fejlődésére. A bankbetétek, illetve a készpénz magas aránya a pénzügyi kultúra alacsony szintjére utal, mivel rövid távú szemléletet tükröz, illetve a jövedelmezősége is elmarad más, összetettebb pénzügyi konstrukciókban kínáltaknál. Ezzel szemben fontos kiemelni, hogy növekvő arányt képviselnek az összetettebb, illetve hosszabb távra szóló befektetési formák, mint például az üzletrészek, amely párosítható a rövid távú befektetési szemlélet háttérbe szorulásával, a tervezéssel, illetve a magasabb jövedelmezőséggel, amelyek a magas pénzügyi kultúra ismérvei közé tartoznak.

5. ábra: A magyar háztartások pénzügyi vagyona, 1990–2017

Forrás: saját szerkesztés az MNB adatai alapján.

A fentiek ismeretében elmondható, hogy a megtakarítások összetételének elemzése már lényegesen több információtartalmat hordoz, mint csupán a megtakarítások mértékének a vizsgálata – biztonsággal kijelenthető, hogy a rendszerváltás óta Magyarország pénzügyi kultúrája (legalábbis a megtakarítóké) pozitív irányú minőségi változáson ment keresztül, de az eredmények értékelésekor mindvégig szem előtt kell tartani, hogy a megtakarításokkal nem rendelkezők pénzügyi kultúráját ez a módszer nem fedi le.

A rendelkezésre álló makrogazdasági adatokból az rajzolódik ki, hogy akinek magasabb a jövedelme, az magasabb pénzügyi kultúrával is rendelkezik – függetlenül attól, hogy egyéneket vagy nemzeteket hasonlítunk össze. Ha ugyanis az egyének jövedelemszintje megengedi, hogy fogyasztási szokásaik elszakadjanak a létfenntartáshoz szükséges javak körétől, akkor nagyobb valószínűséggel képződik megtakarítás is. Mindebből makrogazdasági szinten az következik, hogy az egy főre eső nagyobb GDP-vel rendelkező országok pénzügyi kultúrája valószínűsíthetően magasabb lesz az elmaradottabb országokénál. A társadalmon belüli jövedelemeloszlás (GINI-index) azonban ezt nem feltétlenül támasztja alá, sőt, valószínűsíthető, hogy a kevesebb jövedelemből élő emberek jobban rá vannak szorulva a pénzügyeik megtervezésére, mint tehetősebb társaik.

5. AZ ÁLLAM ÁLTAL NYÚJTOTT MEGTAKARÍTÁSI ÖSZTÖNZŐK

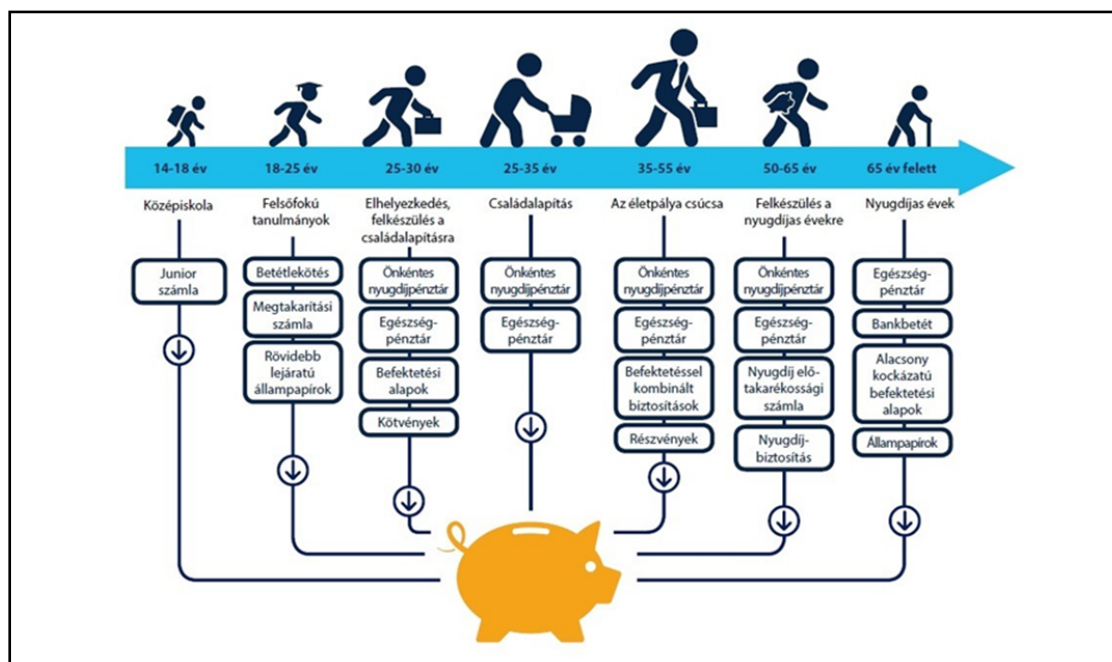
Az előző fejezet utolsó gondolta az életciklus-elmélet hatása a nyugdíjrendszerre volt. A nyugdíj az egyik meghatározó terület, mely esetében az állam nagy hangsúlyt fektet az öngondoskodásra. Azt, hogy a háztartás különböző életciklusainak (6. ábra) pénzgazdálkodását, megtakarítási hajlandóságát mennyire képes az állam különböző ösztönzők segítségével befolyásolni, kiemelt fontosságú kérdés, hiszen össztársadalmi érdek is a kiegyensúlyozott háztartási, vállalati és költségvetési pénzgazdálkodás folytatása, amelyre nagy hatással van az állampolgárok megfelelő pénzügyi ismerete is. (Horváthné–Horváth–Széles, 2013b)

Az állam által alkalmazott szabályozási rendszerek közül az adórendszer az egyik legfontosabb eszköz a lakossági megtakarítások ösztönzésére. Baka és szerzőtársai (2009) megfogalmazásában adónak nevezzük az adott adónemről szóló törvényben előírt, kikényszerített jellegű, állammal szembeni kötelezettséget, amelyért az államnak semmilyen közvetlen ellenszolgáltatásra nem keletkezik joga. Az adórendszerek viszonylag stabilak, de folyamatosan változnak. Az adópolitika célja az egyes kormányzati funkciók finanszírozása (Vígvári, 2008).

Az állam a gyakorlatban három jogcímen szed adót a fejlett államokban, így például:

- a jövedelmek,
- a fogyasztás és
- a vagyon adóztatása révén.

A kormányok fontos szerepet játszanak az országok gazdasági jólétének megteremtésében, például az egészségügyi, oktatási és lakáspolitikai területén képes befolyásolni a háztartások életminőségét. (Stiglitz, 2008) Alapvetően az adórendszerrel egy átcsoportosítás történik, amit a vállalkozásoktól beszed az állam, azt visszaosztja a háztartásoknak az imént felsorolt célok támogatására. (Varga, 2017)

6. ábra: Az életpályaszakaszoknak megfelelő megtakarítási lehetőségek

Forrás: Magyar Nemzeti Bank³.

³ Megtakarítástípusok: Mire gyűjtünk? – Megtakarítás-választás célok szerint <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/dontenem-kell/befektetes-megtakaritas/megtakaritastipusok>

A megtakarítások függenek a jövedelmektől és még sok más tényezőtől, ahogy erről már az előző részben említést tettünk. A megtakarítást befolyásoló jövedelmek a vállalkozásnak költséget jelentenek, ami nagyban befolyásolja az eredményességüket. Másrészt a megfelelő, munkavállalók számra elfogadható, munkabérek biztosítása érdekében béren kívüli juttatásokkal egészítik ki a kereseteket. A béren kívüli juttatásokat szintén a kormányzati adópolitika befolyásolja. (Ambrus–Kaufman, 2011) Tehát levonhatjuk azt a következtetést, hogy az adópolitika több szálon keresztül is kötődik a megtakarításokhoz.

A kormány számára meghatározó feladat a szükséges megtakarítások növelése ösztönzők segítségével, mivel ez a gazdasági növekedés kulcsa. (Labri, 2013) A hosszú távú öngondoskodásunkra való törekvés mindenkor fontos, egy válságos időszakban különösen nagy odafigyelést igényel. (Horváthné, 2014) Halper és szerzőtársai (2004) szerint a gazdaságpolitikai intézkedések hosszú távon tudnak megfelelő hatást kifejteni, mivel az egyes intézkedéseknek hosszú távú hatásai vannak az adófizetők reakcióira. Az adófizetőknek időre van szüksége, amíg értékelik saját helyzetüket mikor, milyen ösztönzőt érdemes igénybe venniük. Nem feltétlenül tudnak azonosulni a jogalkotó céljával és az sem biztos, hogy igénybe fogják venni bármelyik kedvezményt. Az adótörvényekben bekövetkezett egyes változások képesek befolyásolni akár pozitív, akár negatív irányba a hosszú távú megtakarítási döntéseket.

Jelenleg, a magyar személyi jövedelemadóról szóló törvény az egészségbiztosítási és nyugdíj-célú (önkéntes nyugdíjpénztár, nyugdíj-előtakarékosági számla, nyugdíjbiztosítás), valamint az önszegélyező pénztári rendszeren keresztül történő öngondoskodást ösztönzi. Ezen kívül még vannak megtakarítást befolyásoló eszközök, így például:

- a Start-számla,
- a lakás-takarékpénztári számla nyitása jelent kedvezményeket a lakosság számára,
- ha valaki tartós befektetési számlán tartja pénzét és legalább 5 évig nem nyúl hozzá a megtakarításához, kamat- és árfolyamadó mentességben részesül.

Nemcsak az adórendszer, az életkor is hatással van a megtakarításainkra, mibe helyezzük a pénzünk, mennyi időre válik időlegesen feleslegessé a megtakarításunk (6. ábra). Természetes, hogy egy pályáját kezdő egyén más megtakarítási formát választ, mint egy családalapítás vagy egy nyugdíj előtt álló munkavállaló. Egy befektetésnél elsősorban azt tartjuk előtt szem előtt, hogy mennyi időre válik „feleslegessé” a pénzünk.

6. ESETTANULMÁNYOK

Jelen szerkezeti egység célja olyan esettanulmányok bemutatása, melyek fókuszában a magyar lakosság megtakarítási hajlandóságát, illetve képességét befolyásoló – főként demográfiai – faktorokat azonosítsa. Ennek keretében két önálló adatfelvételezés eredményeként összeállított adatbázist elemzünk különféle statisztikai módszerekkel.

A szerkezeti egység logikai felépítése a következő: az *Anyag és módszer* című alfejezetben kerülnek bemutatásra az adatbázisok, illetve a felhasznált statisztikai módszerek, majd ezt követően kerülnek kifejtésre a vizsgálatok legfontosabb eredményei. Végül, a szerkezeti egység zárásaként, a kutatási eredmények rövid összefoglalásaként megfogalmazzuk a legfontosabb következtetéseinket.

6.1. Felhasznált adatbázisok és módszertanok

Kutatásunkat két, korábbi primer adatgyűjtésből származó adatbázison végeztük, mely adatfelvételezések fontosabb jellemzői az alábbiakban kerülnek összefoglalásra, kitérve az adatgyűjtés körülményeinek, illetve a minták fontosabb jellemzőire.

(i) *Ab1: A Pénziránytű Alapítvány adatfelvételezése (2015)*

A Pénziránytű Alapítvány megbízásából az OECD által kidolgozott módszertan és kérdőív mentén a GfK Piackutató 1000 fős reprezentatív kutatást végzett 2015-ben, melyben a felnőtt lakosság pénzügyi tájékozottságát és pénzügyi kultúráját igyekeztek felmérni. Az adatfelvételezés módszertanát tekintve számítógépes háttérrel támogatott, személyes kérdőíves kutatás volt, melynek célcsoportja a 18–79 éves magyar lakosság, a minta pedig reprezentatív a célcsoportra kor, nem, településtípus alapján.

A fenti adatgyűjtés eredményeként összeálló adatbázis több változóját használtuk fel jelen kutatásban, melynek célja azon demográfiai tényezők/faktorok azonosítása, melyek vélhetően hatással bírnak a magyar aktív korú társadalom megtakarítási aktivitására. Az adattisztítást követően, a hiányosan válaszolók kizárásával, az eredetileg 1000 fős minta 898 megfigyelési egységet tartalmazott ($N = 898$).

A kutatás módszertani és logikai felépítése a következő: a megtakarítási aktivitás magyarázatára CHAID-modellt és binomiális logisztikus regressziós modellt⁴ építettünk, melybe függő változóként a megtakarítási aktivitás került bináris formában (nincs megtakarítása – 0; van megtakarítása – 1).

A vélelmezett magyarázó változókból hét változót vontunk be a modellbe a következők szerint:

⁴ Az OECD adatbázison a megtakarítási aktivitást befolyásoló tényezők azonosítására végzett logisztikus regressziós vizsgálatokat Baranyai–Huzdik (2018): *Kísérlet a megtakarítást befolyásoló demográfiai tényezők azonosítására – egy felmérés tapasztalatai* c. tanulmányunkban már publikáltuk (megjelenés alatt), illetve az eredményekről tudományos konferencián is beszámoltunk, ezért jelen tanulmányban a vizsgálatok nem közöljük részletesen, csak a legfontosabb eredményeket fogjuk röviden összefoglalni. Jelen tanulmányban azonos változószetben, a CHAID-eljáráson, mint új módszertani elem van a hangsúly, bízva abban, hogy a korábbiakhoz képest új aspektusokat sikerült azonosítani a megtakarítási aktivitás magyarázatában.

1. A válaszadók neme (GENDER), amely értelemszerűen egy kétértékű/dichotóm változó [1 – Férfi; 2 – Nő].
2. A válaszadók kora (AGE), amely folyamatos változóként lett szerepeltetve [év].
3. A válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége (EDUCATION). Ebben az esetben az adatbázis értékeit transzformáltuk, öt végzettségi kategóriát hoztunk létre [1 – 8 általános iskolai osztálynál kevesebb; 2 – Általános iskola; 3 – Középfokú végzettség érettségi nélkül; 4 – Középfokú végzettség érettségivel; 5 – Felsőfokú végzettség].
4. A válaszadók háztartásának típusa (HOUSEHOLD), két lehetséges kimenettel [0 – Egyedül él; 1 – Nem egyedül él].
5. A válaszadó háztartása összes havi nettó jövedelmének nagyságkategóriája [1 – Havi 155 ezer alatt; 2 – Havi 155 ezer és 260 ezer között; 3 – Havi 260 ezer felett].
6. A válaszadók lakóhelyének regionális elhelyezkedése [1 – Dél-Alföld; 2 – Észak-Alföld; 3 – Észak-Magyarország; 4 – Dél-Dunántúl; 5 – Nyugat-Dunántúl; 6 – Közép-Dunántúl; 7 – Közép-Magyarország].
7. A válaszadók lakóhelyének jellemzője a lakosok számában kifejezve [1 – Község, kisebb falu, vidék (3000 lakosnál kevesebb); 2 – Kis- és közepes város (3000–100 000 lakos); 3 – Nagyváros (100 000 lakos felett)].

Tekintettel arra, hogy a CHAID-eljárás kevésbé közismert statisztikai módszer, a továbbiakban röviden áttekintjük a fontosabb jellemzőit. A rövid bemutatás során nagyban támaszkodunk Hámori (2001) munkájára.

A CHAID egy többváltozós rekurzív klasszifikációs eljárás, melynek fő célja, hogy a megfigyelési egységeket a függő változó szempontjából úgy csoportosítsuk, hogy a csoportokon belüli variancia minél kisebb, míg a csoportok között minél nagyobb legyen. Az eljárás során kirajzolódik (SPSS-program outputja esetén grafikusán is!) a magyarázó változók hierarchiája is annak megfelelően, hogy a függő változó heterogenitását mekkora mértékben képesek megmagyarázni.

Mindezek alapján látható, hogy a statisztikai modell alkalmazási köre egybeesik a hagyományos klaszterezési eljárásokéval, ugyanakkor, míg azok alapvetően csak mennyiségi (folyamatos vagy magas mérési szintű) változókkal leírható megfigyelési egységek csoportosítására alkalmasak, addig a CHAID mind a mennyiségi, mind pedig a minőségi (alacsony mérési szintű) változókkal is képes dolgozni.

A statisztikai modell háttérében meglehetősen bonyolult algoritmusok állnak, melyek közül napjainkban négy eljárásnak van letisztult módszertana. Ez a CHAID (Chi-squared Automatic Interaction Detector), az Exhaustive CHAID, a C&RT (Classification and Regression Trees) és a QUEST (Quick, Unbiased, Efficient Statistical Tree). Jelen tanulmányban a vizsgálatokat az elsőként említett eljárással végeztük az ún. SPSS statisztikai programcsomag felhasználásával. A grafikus outputokat (döntési/klasszifikációs fákat) is ez a programcsomag szolgáltatta.

(ii) Ab2: Pénzügyi ismeretek vizsgálata a Kiskunságban (2016)

A pénzügyi ismeretek, illetve a pénzügyekkel kapcsolatos attitűd vizsgálatára kérdőíves felmérést került lebonyolításra a Kiskunságban. Fontos kiegészítés, hogy az elvégzett felmérés illeszkedett a Kossuth Kollégium 2011-es adatfelvételezéséhez (N = 1773), amely a Kiskunságban lévő háztartások pénzügyi helyzetéről és tájékozottságáról igyekezett képet kapni, továbbá egy 2012-es

adatgyűjtéshez is (N = 145), amelynek fókuszában inkább – az előző évi tapasztalatok tükrében – a megtakarítások voltak. A kutatás a válaszadók megtakarításokkal kapcsolatos preferenciáit igyekezett azonosítani. A 2016-ban végrehajtott újabb adatfelvételezés nagyban támaszkodott a 4 évvel korábban végzett felmérés tapasztalataira, lényegében annak felfrissítése és pontosítása volt. Az adatfelvételezés módja: online és papíralapú kérdőív. A minta eredeti elemszáma 406, ugyanakkor az adattisztítás eredményeként, a hiányos válaszok kiszűrésével a vizsgálati adatbázis 325 megfigyelési egységet tartalmazott (N = 325). A minta nem tekinthető reprezentatívnak a területi egység vonatkozásában, ugyanakkor az eredmények a mintaelemszámból, az ismérvek számából és a kérdéscsoportok komplexitásából adódóan mindenképpen jelzésértékűek.

A felmérésben használt kérdőív 7 logikai egységben összesen 30 kérdést fogalmazott meg. Tanulmányunkban ezen kérdésekből csak a megtakarításra és demográfiai jellemzőkre vonatkozóan kapott válaszokat használtuk fel. Fontos kiemelni, hogy a két adatbázis nem feltétlen azonos eszközökkel gyűjtötte az információkat, ugyanakkor igyekeztünk különféle eszközökkel az eredmények – módszertanilag is korrekt – összehasonlíthatóságát megteremteni.

A korábban említett módszertani elemek/eszközök (CHAID és logisztikus regresszió) jelen adatbázison is felhasználásra kerültek. Első körben a binomiális logisztikus regresszió került lefuttatásra, majd az eredmények finomítása érdekében CHAID-modellt építettünk.

A vizsgálatokba bevont változók a következők voltak:

A modell központi eleme a megtakarítási aktivitás. Ennek kifejezése dichotóm formában a „Jelenlegi jövedelméből tud-e félretenni, megtakarítani?” kérdésre adott válasz: 0 – Nem; 1 – Igen. Az alkalmazott statisztikai modellekben ez az item töltötte be a függő/magyarázott változó szerepét. Bevont további magyarázó változók:

1. A válaszadók neme (GENDER), amely értelemszerűen egy kétértékű/dichotóm változó [1 – Férfi; 2 – Nő].
2. A válaszadók kora (AGE), amely folyamatos változóként lett szerepeltetve [év].
3. A válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége (EDUCATION). Ebben az esetben az adatbázis értékeit transzformáltuk, négy végzettségi kategóriát hoztunk létre [1 – Általános iskola; 2 – Középfokú végzettség érettségi nélkül; 3 – Középfokú végzettség érettségivel; 4 – Felsőfokú végzettség].
4. A válaszadók pénzügy-szakmai ismeretének megléte. A kérdőív kérdése: Szerzett-e valamilyen formában pénzügyi/gazdasági ismereteket? A válaszadók különféle kategóriákat jelölhettek meg, ezen kimentti értékeket transzformáltuk [0 – Nem; 1 – Igen].
5. A válaszadók lakóhelyének típusa (SETTLEMENT) [1 – Község/falu; 2 – Város; 3 – Megyeszékhely; 4 – Budapest].
6. A válaszadók háztartásának típusa (HOUSEHOLD), két lehetséges kimenettel [0 – egyedül él; 1 – nem egyedül él].
7. A válaszadó háztartása összes havi nettó jövedelmének nagyságkategóriája [1 – Havi 155 ezer alatt; 2 – Havi 155 ezer és 260 ezer között; 3 – Havi 260 ezer felett].
8. A jövedelem forrásai (INCOME SOURCE) [1 – Munkabér; 2 – Vállalkozói jövedelmek (profit); 3 – Társadalmi elosztórendszerekből érkező transzferek; 4 – Tőkejövedelmek; 5 – Vegyes].

A fenti nyolc változó közül a 3., 5., 7. és 8., mint kategoriális változók, kerültek bevonására a logisztikus modellbe, ahol minden esetben az utolsó kategória lett megjelölve, mint referenciaérték.

A logisztikus modellek is azon magyarázómodellek közé tartoznak, melyeket a közgazdasági témájú kutatásokban ritkábban alkalmaznak, ezért Székelyi–Barna (2008) alapján röviden áttekintjük a módszer lényegét, a mélyebb, technikai jellegű magyarázatok elhagyása mellett.

A binomiális vagy kétváltozós (bináris) logisztikus regressziót akkor használjuk, ha a függő változó dichotóm, független változóink pedig folytonos vagy kategoriális változók, esetleg vegyesen ilyen és olyat is találhatunk közöttük. Használatának nagy előnye, hogy meglehetősen robusztus, nem érzékeny a változók mérési szintjére és eloszlására, hátránya ugyanakkor, hogy a modell paramétereit nehezebb interpretálni, szemben például egy hagyományos lineáris regresszió paramétereivel.

6.2. Kutatási eredmények

A továbbiakban a vizsgálatok fontosabb eredményeiről adunk számot. Első körben a Pénziránytű Alapítvány megbízásából összeállított adatbázis (Ab1) kiértékeléséből származó eredmények bemutatásával kezdve a sort.

(i) A Pénziránytű Alapítvány adatbázisán végzett vizsgálatok fontosabb tapasztalatai

A kutatás egyik fontos területét jelentette, hogy helyzetértékelést adjon a magyar társadalom megtakarítási aktivitásáról (N = 898). A mintában szereplő személyek 43%-a rendelkezett a felmérés időpontját megelőző 12 hónapban megtakarítással (függetlenül attól, hogy ez a megtakarítás a felmérés időpontjában rendelkezésre állt-e!). A megtakarítások formáját tekintve az információs lap hét lehetséges csoportot definiált: otthoni pénztartás, lakossági folyószámla, megtakarítási számla, családnak megőrzésre átadott pénz, valamely befektetési termék vásárlása (pl. értékpapír), megtakarítás ingatlanban vagy ingóságban, egyéb. A legjellemzőbb megtakarítási formaként a lakossági folyószámlán történő pénzgyűjtés került azonosításra, a válaszadók több mint egynegyede élt ezzel a lehetőséggel. Második legtöbb megjelölést a megtakarítási számla (12,25%) kapta, szinte holtversenyben az otthoni pénztartás (12,14%) válaszlehetőséggel. A további eredmények egyértelműen azt mutatják, hogy minden további megtakarítási forma (pl. értékpapírok, ingóságok stb.) meglehetősen diszpreferált megoldások a válaszadók körében, hiszen jellemzően 4%-nál többen nem tartják megtakarításaikat ilyen formában.

Bizonyos szempontból a magyar társadalom alacsony szintű pénzügyi ismereti szintjét (pénzügyi kultúráját) mutatják a megtakarítási formák megválasztása kapcsán előzőekben feltárt tapasztalatok. Ugyanakkor egyértelműen azonosítható a mintában egy olyan szűk csoport, amelyik bátran meri diverzifikálni megtakarításait az egyes formák között: 19 válaszadó nyilatkozott úgy, hogy 3 megtakarítási formával is rendelkezik/rendelkezett (ezek jellemzően lakossági folyószámlán és megtakarítási számlán elhelyezett megtakarítások voltak, melyhez véletlenszerűen társult még valamely másik forma). Két megtakarítási formában mintegy 81-en tartottak pénzt, döntően folyó- és megtakarítási számlákon. Érdekességként megemlíthetjük, hogy 1 fő vallotta azt, hogy 4 típusú megtakarítása van.

Logikai modellünkben hét olyan faktort azonosítottunk, melyek vélhetően hatással bírnak az együttműködési aktivitásra. A továbbiakban e tényezők mentén mutatjuk be röviden a mintát. Némek szerint vizsgálva a minta közel kiegyensúlyozott, 425 férfi (47,32%) és 473 (52,67%) adatait tartalmazta. A válaszadók átlagos életkora 46,83 év. Legmagasabb iskolai végzettség tekintetében a következő helyzetet mutatják az adatok: felsőfokú végzettséggel (5) a válaszadók mintegy 16%-a

rendelkezik (137), míg középfokúval (3 és 4) közel kétharmaduk (586). Mindösszesen a válaszadók 19,49%-a jelölte meg az alapfokú végzettséget (2) vagy annak hiányát (1) mint legmagasabb iskolai végzettséget.

A felmérésben alkalmazott kérdőív egy szerkezeti része a válaszadók háztartásának jellemzőiről is próbált információkat gyűjteni, ennek egyik elemeként a háztartás nagyságáról. A további vizsgálatokban az egyedülálló és társas háztartások kategóriáit elemezzük. Ilyen megközelítésben a válaszadók 16,3%-a egyedül, míg a fennmaradók valamilyen „társulás” keretében tartanak fenn háztartást. A legjellemzőbb az élettársi/házastársi viszonyon alapuló háztartás, de magas gyakorisággal jelenik meg a gyermekkel, illetve szülőkkel kialakított háztartás is. Az egyéb hozzátartozókkal, barátokkal, munkatársakkal működtetett háztartási modell is fellelhető, de ezek számossága és aránya lényegében elenyésző.

A vonatkozó közgazdasági elméletek mellett logikailag sem nehéz belátni, hogy a megtakarítások szempontjából a rendelkezésre álló jövedelem nagysága különösen fontos. Ilyen megközelítésben a kérdőív jövedelemkategóriákra kérdezett rá a háztartások szintjén. A legalsó (155 ezer Ft havi jövedelem alatti) kategóriába tartozik a válaszadók közel 45%-a, míg a legfelsőbe (260 ezer felett) 21%, vagyis a minta balra ferde eloszlást követ ezen ismérv alapján, tehát számosság tekintetében inkább az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező háztartások dominálják azt.

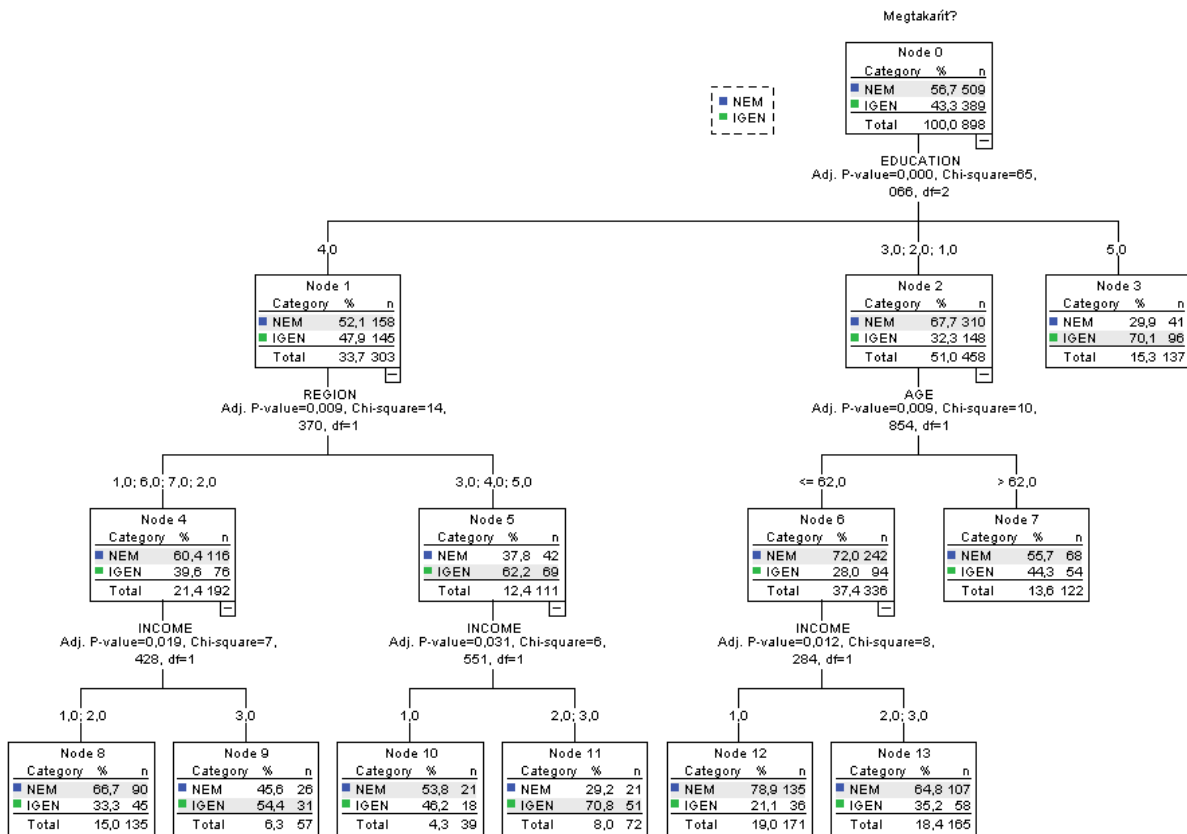
A megtakarítási aktivitást befolyásoló tényezők közé két térbeliséget kifejező faktort is bevontunk, ezek a lakóhely regionális elhelyezkedése és a lakóhely szerinti település típusa változók. Regionálisan vizsgálva – követve az alapsokasági megoszlást – a Közép-Magyarország régióból (K-M) származik a legtöbb válaszadó (253), majd ezt követik az alföldi régiók (É-A és D-A) 129 és 121 fővel. A Dél- és Nyugat-Dunántúl régiójából kerültek be a legkevesebben a mintába 85, illetve 96 válaszadó.

A térbeliséget kifejező másik – és egyben utolsó – bevont változó a válaszadók lakóhelye szerint település típusa. A legtöbb megfigyelési egység a közepes méretkategóriába sorolt települési típuson lakik (403 fő), még a kicsi és nagy településekről közel azonos számban érkeztek válaszok (250, illetve 245 fő).

A vizsgálatok első körében logisztikus modellt építettünk a megtakarítási aktivitás magyarázatára. A statisztikai értelemben is sikeres modellépítés legfontosabb eredményei az alábbiak szerint összegezhetők: A binomiális logisztikus regresszió módszertanán alapuló vizsgálatok egyértelmű összefüggést tártak fel a megtakarítási aktivitás, valamint a válaszadók kora, legmagasabb iskolai végzettsége, a háztartás jellege, a rendelkezésre álló jövedelem nagysága, a lakóhely típusa és regionális elhelyezkedése között. Eredményeink szerint az idősebb, magasabb iskolai végzettséggel és jövedelemmel rendelkező egyének statisztikailag igazolhatóan magasabb aktivitást mutatnak, míg a többszemélyes háztartásokban a megtakarítás kevésbé jellemző, mint az egyszemélyesekben. Számításaink rámutattak, hogy a lakosság demográfiai jellemzőinek területi aspektusai is kimutatható és igazolható hatással bírnak a megtakarításokra: az egyes régiókban a megtakarítás kevésbé jellemző (Közép-Magyarország és Dél-Alföld), illetve a legkisebb és legnagyobb településeken élők kisebb valószínűséggel rendelkeznek megtakarítással, mint a közepes méretű települések lakosai. A vizsgálatba bevont 7 változó közül egyedül a nem parciális hatása nem bizonyult szignifikánsnak, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a modellbe történő belépés előtt, az önálló hatása még szignifikáns volt 0,05 szinten ennek a változónak is.

A vizsgálatok következő lépéseként a változószettet CHAID-eljárás keretében vizsgáltuk. Az *Ab1* jelű adatbázison a megtakarítással rendelkező felnőttkorú lakosság kategorizálására a korábban ismertetett változók felhasználásával modellt építettünk, melynek outputját klasszifikációs fa formájában a 7. ábra foglalja össze.

Az úgynevezett 0. szinten (legfelső „doboz”) látható a megfigyelési egységek megoszlása a függő változó kategóriái szerint. A bokszt jobb oldali oszlopa tartalmazza az egyes kimeneti lehetőségek gyakorisági számát/esetszámát, míg a középső oszlop ezek százalékos megoszlását, míg a bal oldali oszlop hozza az egyes kategóriák elnevezését. Ennek a kiinduló outputrésznek a lényegi mondanivalója, hogy a vizsgálatba bevont 898 megfigyelési egységből (100%) 389 válaszadó (43,3%) rendelkezett valamilyen formában megtakarítással, míg 509 fő nem. Logikailag tovább gondolva, ha nem állna rendelkezésünkre semmilyen további információ és ilyen szituációban kellene döntenünk egy válaszadó besorolásáról (rendelkezik megtakarítással; nem rendelkezik megtakarítással), a legkisebb hibát akkor követnénk el, ha a „NEM” kategóriába sorolnánk be mindenkit. Ebben az esetben az elkövetett hiba – a minta szintjén – 43,3%. A CHAID outputja alapján a téves döntések aránya jelentősen redukálható a következők szerint.

7. ábra: A CHAID-modell futtatásának outputja – döntési fa (*Ab1*)

Forrás: saját szerkesztés.

A modell szerint a megtakarítási aktivitást a válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége (EDUCATION) determinálja leginkább (1. szint). Mint az ismeretes, az EDUCATION elnevezésű változó 5 kimeneti kategóriával került bevonásra a modellbe, melyet az alkalmazott algoritmus 3 kategóriára osztott fel: az 1, 2 és 3, vagyis a 8 általános iskolánál kevesebb, illetve a 8 általános iskola, valamint

az érettségi nélküli középfokú végzettség magyarázó erejében nem mutatható ki érdemi differencia (5%-os szignifikancia-szint mellett), így a modell által egy kategóriába kerültek besorolásra. Az érettségivel (4) és felsőfokú végzettséggel (5) önálló kategóriák lettek, saját induló ágat hoznak ezáltal létre.

A felosztás eredményeként a 898 megfigyelési egység három részadatbázisba került besorolása az iskolai végzettség szerint: 458 fő legfeljebb érettségi nélküli középfokú végzettséggel; 303 fő érettségivel; 137 fő felsőfokú végzettséggel. A döntési fa alapján látható, hogy – a korábbi módusz alapú döntési logikát folytatva – a legmagasabb iskolai végzettség ismérvkategóriához való tartozás ismerete a megtakarítási aktivitás megítélésével kapcsolatos kockázatot jelentősen csökkentette. Az 1–3. végzettségi kategóriában 310 főnek (67,7%) nincs megtakarítása, míg 148 főnek (32,3%) van. Az érettségivel rendelkezők körében (4) közel kiegyensúlyozott a helyzet, de továbbra is a megtakarítással nem rendelkezők dominálnak (158; 52,1%), szemben a megtakarítókkal (145; 47,9%). A felsőfokú tanulmányokat végzettek körében a megtakarítók száma 96 fő, aránya 70,1%. Ennek megfelelően, amennyiben továbbra is módusz alapján döntenénk, a hibás besorolások aránya már csak 37,2% $((148+145+41)/898)$ lenne. A kezdeti 43,3%-os döntési bizonytalanságot 14,1%-kal sikerült csökkenteni. (Általánosan bevett gyakorlat, hogy a döntési bizonytalanság vagy kockázat mérőszámaként az ún. PRE-mutatót használják, amely azt mutatja, hogy egy újabb változó bevonása a magyarázó változók közé hány százalékkal csökkenti a magyarázat bizonytalanságát. Jelen esetben a jelentése az, hogy a hibás besorolások száma az egyes szinteken hány százalékkal csökken a korábbi szinten mértekhez képest. A 14,1% kiszámítása így: $(43,3-37,2)/43,3$.)

A 37,2%-os bizonytalanság tovább csökkenthető, amennyiben a döntési fa második szintjére lépünk. Ezen a szinten a modell két változó hatását is fontosnak minősítette statisztikai értelemben, ugyanakkor differenciáltan. Az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók ágán a kor hatása bizonyult szignifikánsnak, míg az érettségivel rendelkezők körében a válaszadók regionális hovatartozása. Érdekes tapasztalat, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők ágát az alkalmazott algoritmus lezárta, 5%-os megbízhatósági szint mellett nem talált olyan faktort, mely mellett a klasszifikáció érdemben folytatható lenne.

A kor, mint megtakarítási aktivitást vélelmezhetően befolyásoló tényező, folytonos változóként került a modellbe, az eljárás viszont kategóriális változóvá alakította (62 év és annál fiatalabb, illetve 62 életév felett), így biztosítva a csoporton belül a minél nagyobb homogenitást és a csoportok között pedig a legnagyobb heterogenitást. Érdekes tapasztalat ugyanakkor, hogy bár a változó hatása jelentős, érdemben mégsem képes hozzásegíteni minket a helyes besorolási döntés meghozatalához: módusz alapon mindkét életkor-kategóriában összesen 148 esetben döntenénk rosszul ezen az ágszinten (94 + 54), ami megegyezik az ezt megelőző ágszint hibás besorolásainak számával.

Az érettségivel rendelkezők ágán a modell a válaszadók lakóhelyének regionális elhelyezkedésén ment tovább, amely már érdemben hozzájárul a besorolási bizonytalanság csökkentéséhez. A Dél- és Észak-Alföld, továbbá a Közép-Dunántúl és Közép-Magyarország régiókban a megtakarítással nem rendelkezők, míg az Észak-Magyarország, Dél-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl régiókban megtakarítók aránya dominál az érettségizettek körében. Összességében a modell második szintjének bevonásával az előrejelzés pontossága javul, a pontatlanság mértéke: 34,2% $((76+42+94+54+41)/898)$, a PRE értéke pedig 8,1%.

A fastruktúra harmadik szintjén már hat diszjunkt részadatbázisra lett felbontva a második szint 3 halmaza. Az alacsony iskolai végzettségű, 62 évnél idősebb válaszadók esetében a modell valamilyen megállási kritériumhoz ért, a részadatbázis nem került felbontásra.

A döntési fa utolsó szintjén a rendelkezésre álló jövedelem hatása (INCOME) mutatkozik fontosnak. Ennek a változónak a bevonása tovább csökkenti a besorolási kockázatot, így a hibás döntések aránya: 33,3% $((45+26+18+21+36+58+54+41)/898)$ (PRE: 2,6%). Ami a kapcsolat összefüggésirányát illeti, erősen vegyesek a tapasztalatok. Az érettségizettek ágán, mindkét regionális csoportban egyértelműen az jelenik meg, hogy az alacsony, illetve közepes jövedelem mellett alacsonyabb a megtakarítási aktivitás (vagy képesség), míg magas jövedelem mellett inkább már magasabb. A megtakarítási aktivitásban kevésbé jeleskedő régiócsoportban csak a magas (3) jövedelmek kategóriától takarítanak meg a válaszadók, míg a másik régiócsoport megfigyelési egységei már közepes (2) jövedelmek mellett is fel tudnak mutatni megtakarításokat. Az érettségivel nem rendelkezők ágán, a 62 évnél fiatalabb válaszadók esetében minden jövedelmi szint mellett alacsony a megtakarítási hajlandóság, amely egyértelműen aláhúzza az iskolai végzettség megtakarítási hajlandóságban betöltött szerepét.

Összefoglalva az eredményeket, a CHAID-eljárással a kezdeti 43,3%-nyi döntési bizonytalanságunk a magyarázó demográfiai változók bevonásával 33,3%-ra csökkenthető, ami a PRE mutató értékén keresztül 23%-os javulás (5. táblázat).

5. táblázat: A CHAID-eljárás összefoglaló táblázata

Szint	Hibás besorolások aránya (százalék)	PRE-mutató	
		az előző szinthez viszonyítva (százalék)	a 0. szinthez viszonyítva (százalék)
0.	43,3	-	-
1.	37,2	14,1	14,1
2.	34,2	8,1	21,0
3.	33,3	2,6	23,1

Forrás: saját számítás.

Összehasonlítva a kapott eredményeket a logisztikus modellével, egyértelműen vannak azonoságok, ugyanakkor – természetesen – differenciák is. A CHAID a bevont 7 változóból a legmagasabb iskolai végzettség, a lakóhely regionális elhelyezkedése, a kor és a rendelkezésre álló jövedelem változókat azonosította jelentősnek a megtakarítási aktivitás magyarázatában, szemben a logisztikus modellel, ahol a nem kivételével mindegyik az volt. Ugyanakkor az eredményekben vannak közös metszetek is, melyek közül a legfontosabb: az iskolai végzettség. Mind a logisztikus, mind pedig a CHAID-modell ezt a faktort hozta ki a megtakarítási aktivitás szempontjából a legfontosabb tényezőnek. Általánosítható tapasztalatként fogalmazható meg, hogy minél magasabb a végzettség, annál magasabb a megtakarítási hajlandóság, illetve készség.

(ii) A megtakarítási aktivitást befolyásoló tényezők a Kiskunságban

Először röviden áttekintjük a vizsgálatokba bevont változók fontosabb leíró statisztikáit. A modellek kulcsváltozója a megtakarítási aktivitás. A felmérés tapasztalatai azt mutatják, hogy mintában szereplő 325 kiskunsági válaszadó közül 213 fő (65,5%) valamilyen formában tud a jövedelméből megtakarítani, ami pozitívan értékelendő, kedvezőbb képet mutat, mint ami a Pénziránytű Alapítvány felmérésében volt tapasztalható. A vizsgálati mintának csak alig több mint harmada nyilatkozott úgy, hogy a jövedelméből valamilyen okból nem tud félretenni.

Az átlagos megtakarítás átlagos mértéke a jövedelem százalékában kifejezve 20,35%, ugyanakkor a szórás mértéke 14,69%, ami jelzi az adatsor jelentős heterogenitását. A legkisebb megtakarítási mérték a jövedelem 2%, míg a legnagyobb 75%!

A megtakarítás formája meglehetősen változatos. A megjelölési gyakoriságok alapján a bankbetét a legnépszerűbb (105 megjelölés, ami megtakarítással rendelkezők 49,3%-a), melyet a lakástakarék követ némileg lemaradva (75 megjelölés, 35,2%), szorosan a készpénz formájában történő megtakarítással (74, 34,7%). A némileg szofisztikáltabb megtakarítási formák, úgymint a biztosítási termékhez kötött megtakarítás (48), különféle értékpapírok (39) és befektetési alapok (38) kisebb számban kerültek megjelölésre, mint alkalmazott megtakarítási formák. Érdekességként fontos megjegyezni, hogy az egyéb kategóriába többen jelöltek meg ugyanakkor valutát, aranyat és egyéb reálvagyon, mint megtakarítási instrumentumot.

A kutatás igyekezett képet kapni a válaszadók megtakarításokkal kapcsolatos preferenciáiról is. Ennek érdekében előre definiált hét területet, melyeket a válaszadóknak 1–5 Likert-skálán kellett értékelniük (1 – egyáltalán nem fontos; 5 – nagyon fontos). A tapasztalatok azt mutatják, hogy a válaszadók jellemzően kockázatkerülők, mivel a kockázatmentességet és a tőkevédelemért értékeltek legmagasabbra, átlagosan 4,34-re mindkét esetben. További, közepesen fontos szempont a megtakarítás esetében, még mindig kapcsolódva a biztonsági szempontokhoz, hogy rendelkezzen garantált hozammal (3,83) és állami garanciával (3,74). A likviditás, vagyis, hogy hozzáférhető legyen egy éven belül (3,50) és év közbeni jövedelem származzon a megtakarításból (3,20) már marginális szempont. A biztosítási termékhez történő kapcsolódás a legalacsonyabbra értékelt elvárás a maga 2,41-es átlagos értékével (6. táblázat).

6. táblázat: A válaszadók megtakarítással kapcsolatos preferenciái a Kiskunságban

Mennyire tartja fontosnak, hogy megtakarítása...	Átlag (szórás)	Módusz	Aszimmetria (Pearson)
...kockázatmentes legyen	4,34 (1,06)	5	-0,62
...tőke védett legyen	4,34 (1,09)	5	-0,60
...év közbeni jövedelem származzon belőle	3,20 (1,43)	5	-1,26
...garantált hozammal rendelkezzen	3,83 (1,30)	5	-0,90
...biztosítási termékhez kapcsolódjon	2,41 (1,35)	1	1,04
...rendelkezzen állami garanciával	3,74 (1,42)	5	-0,88
...hozzáférhető legyen egy éven belül	(3,50 (1,39)	5	-1,07

Forrás: saját számítás.

A statisztikai modellekben a megtakarítási hajlandóságot (esetlegesen készséget) nyolc, jellemzően demográfiai változóval kívánjuk magyarázni, melyek közül az első a válaszadó neme. Ebben a vonatkozásban a mintában 121 férfi (37,2%) és 204 nő (62,8%) volt. Kor vonatkozásában elmondható, hogy az átlagos életkor 39,6 év (szórás: 11,4 év, módusz: 38 év, aszimmetria: 0,14). A legma-

gasabb iskolai végzettség megoszlásai a következőképpen alakultak: általános iskolai végzettséggel 10 fő (3,1%), érettségi nélküli középfokúval 16 fő (4,9%), érettségivel 59 fő (18,2%), míg felsőfokúval 240 fő (73,8%) rendelkezett. A végzettséghez kapcsolódóan fontos kiemelni, hogy – saját bevallás alapján – a válaszadók 94%-a valamilyen formában (különböző szintű iskolai végzettség, tanfolyamok, autodidakta módszer stb.) szerzett gazdasági/pénzügyi ismereteket.

A válaszadók lakóhelyének jellege is a vélelmezett magyarázó változók között volt. A válaszadók közel negyede (79 fő) jelölte be lakóhelyéül a községet/falut, közel fele (154 fő) a várost, míg 12,6%-a a megyeszékhelyt és 15,7%-a a fővárost.

A háztartás szintjén rendelkezésre álló havi jövedelmet forintban kifejezve kérte az információs lap. Ebben a formában 349 405 forint lett az átlag, ugyanakkor, hogy megteremtsük a lehetőségét az eredmények összevetésének a Pénziránytű Alapítvány kutatásával, az ott alkalmazott jövedelemkategóriákba soroltuk be a válaszadókat. Ennek eredménye a következőképp alakult: a legmagasabb, 260 ezer forint feletti kategóriába került besorolásra a minta több mint fele (58,2%), míg a 155 ezer és 260 ezer közöttibe közel egynegyede (23,3%), a maradék 18,5% pedig a 155 ezer forint alattiba.

A nyolcadik és egyben utolsó vélelmezett magyarázó változó a jövedelem forrása, öt kimeneteli lehetőséggel. A legjellemzőbb meghatározó jövedelemforrás a munkabér (1), a válaszadók kétharmadának ebből származik a jövedelme döntő hányada, a profit (2) mint kizárólagos meghatározó jövedelemforrás, hasonlóan a szociális transzferekhez (3), mindössze a válaszadók 4-4%-ánál jellemző. Vegyes, diverzifikált jövedelemforrással (5) 85 fő (26,2%) rendelkezett.

A továbbiakban a logisztikus modell futtatásának tapasztalatai kerülnek összefoglalásra, ugyanakkor az eredmények bemutatása előtt fontosnak tartunk néhány technikai részletről szólni a statisztikai modell validálásához. A modell illeszkedését kifejező mutatók közül a Cox & Snell R^2 -érték 0,212, a Nagelkerke R^2 pedig 0,293. Mint ismeretes, az említett R^2 -mutatók kevésbé jól interpretálhatók, mint azt a hagyományos lineáris regresszió esetében megszokhattuk és várnánk (a Cox & Snell értéke soha nem éri el az 1-et, ezért pontos értelmezése nehézkes, míg pedig az előbbi módosított változata, így használata továbbra is problémás), ezért a szakirodalmi ajánlásokat követve kiszámítottuk a megmagyarázott és az összes heterogenitás viszonyát kifejező R_{IA}^2 -értéket is: 0,186⁵, amely megnyugtatóan magas. A modellhez tartozó klasszifikációs tábla szerint a pusztán módusz alapú becslés találati pontosságához képest (a megtakarító válaszadók aránya 65,5%!) a modellel 65,5%-os előrejelzési/becslési pontosság érhető el, amely a kapcsolódó statisztikai vizsgálatok (keresztábra-elemzés) szerint is szignifikáns javulás. Mindezek alapján a statisztikai modellünk valid, annak eredményei általánosíthatók.

A modell fontosabb outputjait a 7. táblázat foglalja össze. Vizsgálati eredményeink azt mutatják, hogy feltételezésünk alapvetően helyes volt, a nyolc bevont változóból három statisztikailag igazolhatóan ($p < 0.05$) hatással van a megtakarítási aktivitásra. Az R -érték⁶ alapján megállapítható,

⁵ Székelyi–Barna (2008) felhívja a figyelmet a logisztikus regresszió-modellek kapcsán, hogy ha sok független változó kerül beépítésre egy modellbe, az mesterségesen megnövelheti a teljes modell R^2 -értéket. Ennek kiküszöbölésére javasolja a módosított R^2 -mutatót, amely érték szintén 0 és 1 között mozog, ahol a 0 azt jelenti, hogy a modellbe bevont független változók egyáltalán nem járulnak hozzá a függő változó értékének becsléséhez, míg az 1 egyértelmű determinációra utal.

⁶ Módszertani szakirodalmak az egyes független változók modellben betöltött szerepének, „erősségének” kifejezésre javasolják az R -érték használatát, amely érték nagysága utal a független változók „fontossági” sorrendjére. Ez a mutató nem része a regressziós outputnak, ki kell számítani a következő összefüggés szerint:

$$R = \sqrt{\frac{Wald - 2df}{D_0}}$$

hogy a megtakarítási aktivitás alakításában a nem (GENDER) és a legmagasabb iskolai végzettség (EDUCATION) szerepe a legjelentősebb (0.152), melyet a jövedelem (INCOME) szintje (0.137) követ. Fontos kiemelni, hogy amennyiben a társadalomtudományokban általánosan elfogadott 5%-os szignifikancia-szintet megemeljük, a kor (AGE) és a jövedelmek forrása (INCOME SOURCE) változók is említésre méltó determinációt mutatnak (az R-értékek rendre: 0,06 és 0,051).

A nem (GENDER), mint az egyik legmarkánsabb demográfiai elem, a modell eredményei szerint jelentősen determinálja a megtakarítási aktivitást. A becsült negatív B paraméter értéke azt mutatja, hogy a megtakarításokkal inkább a férfiak rendelkeznek, a nők esetében ez kevésbé jellemző. A nemhez tartozó Exp(B) értékéből könnyen ki tudjuk számítani, hogy a férfiak között 2,8-szor nagyobb valószínűséggel (1/0,350) találunk olyat, aki a jövedelméből tud félretenni, mint a nők esetében. Fontos momentum, hogy bár az Ab1 jelű adatbázison végzett logisztikus regressziós vizsgálatok a nem esetében nem mutattak ki szignifikáns összefüggést, ugyanakkor a kapcsolat irányát tendenciájában az az adatbázis is visszaigazolta.

7. táblázat: A megtakarítási aktivitást befolyásoló tényezők a Kiskunságban – a binomiális logisztikus regresszió modelljének outputjai

Tényezők	B	Wald	Exp(B)	Exp(B) (CI 95%)		Sig.	R
				Alsó	Felső		
GENDER	-1,051	11,728	0,350	0,192	0,638	0,001	0,152
AGE	-0,027	3,482	0,974	0,947	1,001	0,062	0,060
EDUCATION		15,666				0,001	0,152
EDUCATION (1)	-1,351	2,729	0,259	0,052	1,287	0,099	0,042
EDUCATION (2)	-2,094	9,204	0,123	0,032	0,476	0,002	0,131
EDUCATION (3)	-1,033	8,687	0,356	0,179	0,707	0,003	0,126
EDUCATION_ECO	0,406	0,528	1,501	0,502	4,487	0,467	0,000
SETTLEMENT		0,723				0,868	0,000
SETTLEMENT (1)	-0,360	0,570	0,698	0,274	1,776	0,450	0,000
SETTLEMENT (2)	-0,192	0,197	0,825	0,353	1,928	0,657	0,000
SETTLEMENT (3)	-0,354	0,430	0,702	0,244	2,021	0,512	0,000
HOUSEHOLD	-0,028	0,007	0,973	0,515	1,839	0,932	0,000
INCOME		11,818				0,003	0,137
INCOME (1)	-1,067	7,773	0,344	0,162	0,728	0,005	0,117
INCOME (2)	-0,984	8,531	0,374	0,193	0,723	0,003	0,125
INCOME SOURCE		9,088				0,059	0,051
INC. SOURCE (1)	-0,857	6,404	0,425	0,219	0,824	0,011	0,103
INC. SOURCE (2)	0,746	0,783	2,108	0,404	10,992	0,376	0,000
INC. SOURCE (3)	-0,311	0,182	0,733	0,176	3,051	0,669	0,000
INC. SOURCE (4)	-21,185	0,000	0,000	0,000	0,000	0,999	0,000
Constant	4,731	20,990	113,405			0,000	0,213

Forrás: saját számítás.

A vélelmezett változószettből a kor (AGE) parciális hatása nem elegendő ahhoz, hogy statisztikailag elfogadható megbízhatósági szint mellett azt mondhassuk, érdemben befolyásolni képes a megtakarítást. Ugyanakkor érdekességként megemlíthető, hogy az életkor előrehaladtával egyre kisebb a valószínűsége a megtakarításnak. De fontos kiemelni, hogy ennek a változónak a modellhez való hozzájárulása statisztikai értelemben nem validált!

A demográfiai jellemzők közül a legmagasabb iskolai végzettség változó hatása bizonyult – a nem mellett – a legjelentősebbnek. Mint azt korábban említettük, ez a változó kategoriális változóként lépett be a modellbe, ahol az ilyen típusú változóknál a referenciát-éréket az utolsó kategória képviseli, vagyis jelen esetben a felsőfokú végzettséggel rendelkezők csoportja. Kategoriális változó esetében az egyes kategóriákhoz tartozó B érték előjel, illetve az $\text{Exp}(B)$ érték nagysága mutatja a kapcsolat irányát. Összefoglalva a tapasztalatokat, az iskolai végzettség növekedésével dinamikusan nő a megtakarítás valószínűsége is. Ezt a dinamizmust jól szemlélteti, hogy a 8 általános iskolával rendelkezőkhöz képest a felsőfokú végzettségűek körében 3,86-szor nagyobb a megtakarítások meglétének valószínűsége (1/0,259). A Pénziránytű Alapítvány adatbázisán szintén hasonló tapasztaltok születtek, még markánsabb differenciák mellett: a legmagasabb iskolai végzettség mellett a megtakarítások valószínűsége 10,5-szer nagyobb, mint a legalacsonyabban (8 általános iskolai végzettség hiánya).

A pénzügyi/gazdasági ismeretek megléte, a lakóhely település jellege és a háztartás jellemzője változó parciális hatása szintén alacsony lett, ezért a részletes elemzésektől eltekintünk. Kiemeljük ugyanakkor, hogy az előző adatbázison a területi dimenziók (regionális elhelyezkedés, lakóhely típusa) és a háztartás jellege változó mind fontosnak bizonyultak a megtakarítási aktivitás alakulásában (a pénzügyi/gazdasági ismeretek meglétét az a kutatás nem vizsgálta!).

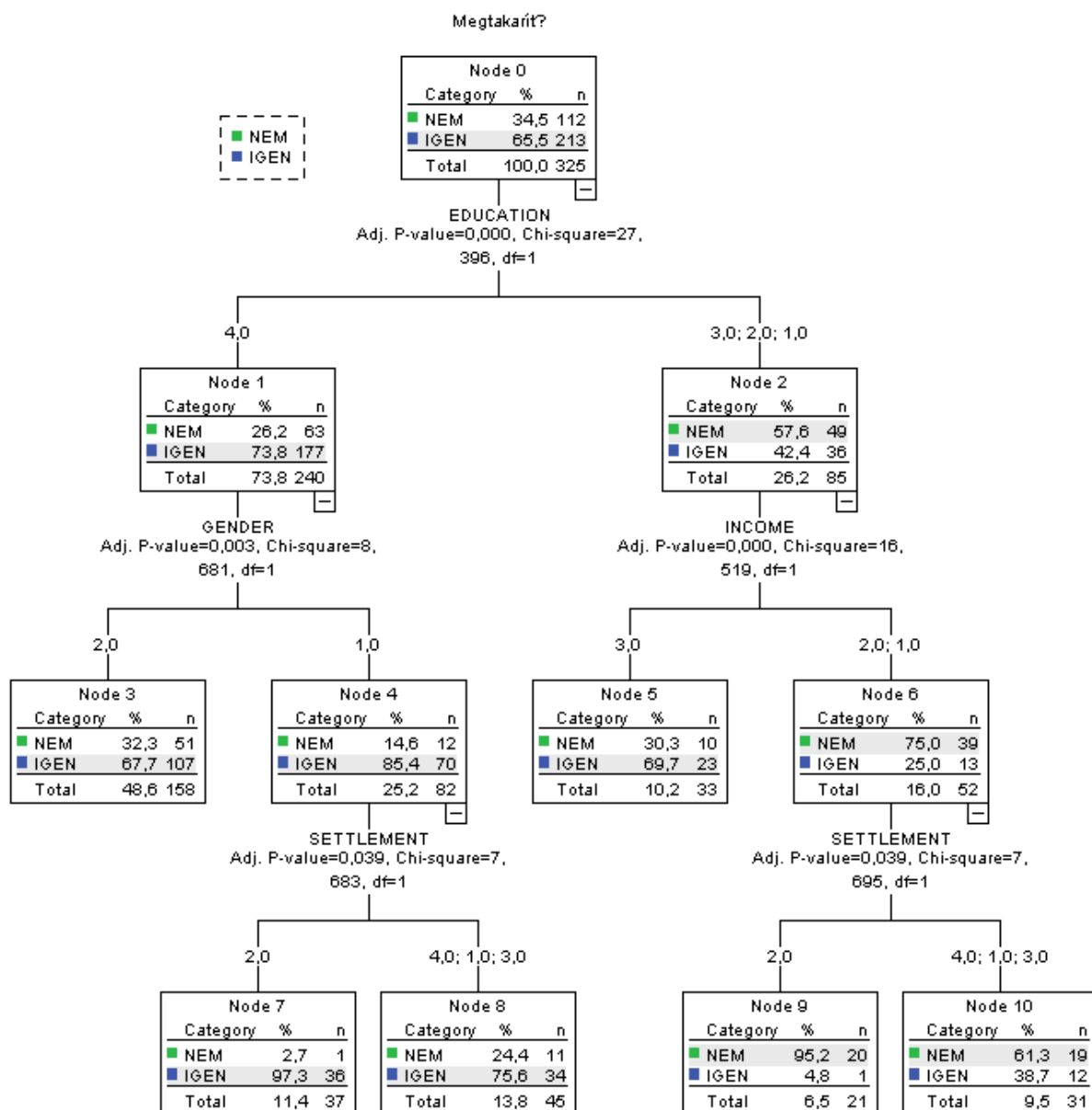
Vizsgálataink igazolták, hogy a rendelkezésre álló jövedelem nagysága és a megtakarítás között szoros összefüggés van, az összefüggés iránya pozitív, vagyis minél nagyobb a jövedelem, annál nagyobb valószínűséggel rendelkeznek az egyének megtakarítással. A legmagasabb jövedelemkategóriában a közepes és alacsony kategóriához képest közel háromszor valószínűbb a megtakarítás. Az Ab1 adatbázison azonos tapasztalatok születtek.

Bár a jövedelmek forrása (INCOME SOURCE) változó a végső modellből kiesett (sig.: 0,059), ugyanakkor érdekes tapasztalatokat olvashatunk ki a számokból. A változó a modellbe kategoriális-ként lépett be, ahol a referenciát a vegyes (5), több meghatározó jövedelemforrással rendelkezők csoportja képezte. Ehhez a csoporthoz képest a „csak” jellemzően munkabérből élők körében a megtakarítás valószínűsége csekély: a vegyes csoport körében 2,3-szor nagyobb az esélye annak, hogy találjunk megtakarítással rendelkezőt, mint a pusztán munkabérből élők csoportjában. A profitból élők csoportjában ugyanakkor 2,108-szor nagyobb a megtakarítás valószínűsége, mint a vegyes jövedelmű csoport esetében. A 3. és 4. kategória esetében az eredmények nem interpretálhatók ennyire egyértelműen, ezért arra nem is vállalkozunk.

A vizsgálatok folytatásaként a változószettet a CHAID-eljárással is vizsgálat alá vetettük, a modell kimeneti outputjaként jelentkező döntési fát a 8. ábra mutatja. A fontosabb eredmények összefoglalása szintenként a következő:

- 0. szint: a kiinduló doboz új információval nem szolgál, azt mutatja, hogy amennyiben módusz alapján döntenénk, 34,5%-ban hoznánk rossz döntést, mivel azt kellene – minden további információ nélkül – hogy mindenki megtakarít valamennyit, közben csak 213 főre igaz ez, 112-re (34,5%) nem.

- 1. szint: az előzőekben konstruált CHAID-modellhez hasonlóan ezen az adatbázison is a válaszadók legmagasabb iskolai végzettségének (EDUCATION) hatása mutatkozik a legjelentősebbnek. Az itemen belüli négy kimeneteli kategóriát a modell két részre bontotta. Önálló csoportba kerültek a felsőfokú végzettséggel rendelkezők, rájuk markánsan jellemző a megtakarítás (240 főből 177 fő megtakarít), míg a másik csoportba a felsőfokú végzettséggel nem rendelkezők (8 általános, érettségi nélküli középfokú végzettség és érettségi) kerültek. Erre a csoportra inkább az jellemző, hogy nem takarítanak meg (85 főből mindösszesen 36 fő a megtakarító); A szint bevonása a korábbi 34,5%-os előrejelzési bizonytalanságot 30,5%-ra csökkentette.
- 2. szint: a modell az 1. szint két részalmazát 4 további csoportra bontotta. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők ágán a nem (GENDER) hatása bizonyult a legfontosabbnak, ugyanakkor ezen jellemző ismerete érdemben nem eredményezi a bizonytalanság csökkenését, mivel mindkét nem esetében a megtakarítók vannak többen. Többletinformációként jelenik meg itt, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező férfiak 85,4%-a megtakarító, míg a nőknél ez az arányszám csak 67,7%. A felsőfokú végzettséggel nem rendelkezők ágán a jövedelem nagyságának (INCOME) hatása volt a legjelentősebb, két kategóriára bontva. Az eredmények megfelelnek az előzetes várakozásoknak: magasabb jövedelem mellett magasabb a megtakarítási aktivitás, míg az alacsonyabb jövedelemkategóriákban inkább a nem megtakarítók aránya magasabb. A bizonytalanság mértéke ezen a szinten már csak 26,5%.

8. ábra: A CHAID-modell futtatásának outputja – döntési fa (Ab2)

Forrás: saját szerkesztés.

- 3. szint: mindkét főág ezen szintjén a település jellege változó (SETTLEMENT) bevonásra került. Az új változó a modell előrejelzési pontosságán érdemben nem képes javítani, csak mélyebb elemzések lehetőségét teremti meg ezen a szinten. A felsőfokú végzettséggel rendelkező férfiak körében a városban (2) élők esetében sokkal valószínűbb a megtakarítás, mint a többi településtípusnál. Míg a felsőfokú végzettséggel nem bírónál, akik alacsony- vagy közepes jövedelemkategóriába tartoznak, éppen ezen a településtípuson a legkevésbé aktív megtakarítók stb.

Összegezve a statisztikai modellek futtatásának eredményeit, nagyrészt hasonló, illetve egymást átfedő eredmények születtek, melyek alapján lehatárolhatók azok a markáns demográfiai tényezők, melyek hatással bírnak a megtakarítási aktivitásra. Ezek a válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége, a nem, és a jövedelem.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A pénzügyi kultúra fejlesztése jelentős múltra tekint vissza, az elmúlt évtizedekben a demográfiai, gazdasági és a politikai változások együttesen fejtették ki hatásukat ezen a területen. A tanulmány első részében az állam és a pénzügyi kultúra kapcsolatát mutattuk be, különösen az állam szerepét hangsúlyozva. Ezt követően a megtakarítások fontosságát mutattuk be, itt kitértünk a megtakarítás képződésére, valamint az azt befolyásoló tényezőkre. A megtakarítás kérdéskörét sokan, sokféle megközelítésben vizsgálták, így a különböző korok kiemelkedő közgazdászainak a témakörrel kapcsolatos megállapításait röviden összegeztük. A hazai lakosság rendelkezésre álló bruttó jövedelmét 2005 és 2016 között nemzetközi összehasonlításba helyezve értékeltük. A magyarországi háztartások jövedelmének vizsgálata során kitértünk a rendelkezésre álló jövedelemforrásokra is, itt arra a megállapításra jutottunk, hogy a 2000-es évek végére a hazai háztartások jövedelmének több mint 30%-át a társadalmi jövedelmek képezték. Ezek olyan pénzbeli szociális juttatások, amelyek az időskorral, a munkanélküliséggel, gyermekvállalással hozhatók kapcsolatba.

A lakossági vagyon vizsgálatánál megállapítottuk, hogy a pénzügyi vagyon növekedését alapvetően az újabb befektetési formák megjelenése idézte elő. Annak ellenére, hogy a hosszú távú befektetések aránya az 1990-es évek után növekedett, a lakosság még mindig előnyben részesíti azokat a befektetési formákat, amelyek kevésbé összetettek és viszonylag hamar készpénzzé válthatóak. A válság hatására egyre többen állnak tudatosan hozzá a pénzügyekhez, így a válság pozitív hatással van a pénzügyi kultúra fejlődésére. A hazai lakosság pénzügyi vagyonában növekvő arányt képviselnek az összetettebb, illetve hosszabb távra szóló befektetési formák.

A két független adatbázis kiértékeléséből származó eredményeink egyértelműen azt mutatják, hogy az általunk vizsgált demográfiai jellemzők közül a legmagasabb iskolai végzettség és rendelkezésre álló jövedelem nagysága stabilan a leginkább befolyásoló tényezői a megtakarítási aktivitásnak. Vizsgálataink egyértelműen rámutattak, hogy a legmagasabb iskolai végzettség és a havi nettó jövedelem pozitívan függnek össze a megtakarítással, vagyis a magasabb iskolai végzettséggel és jövedelemmel rendelkezők körében jellemzőbb az, hogy rendelkeznek valamilyen formában megtakarítással, illetve képesek és hajlandók jövedelmük egy részét félretenni.

Némi bizonytalanság mellett további azonosított tényezők még a kor, a nem, illetve a lakótelepülés jellege ismérvek is.

A kutatás továbbviteli lehetőségei is adóttak. Egyrészt új adatfelvételezés szükséges, melynek keretében egyrészt követhetők az időközben lezajlott változások, másrészt további – nem feltétlen demográfiai – tényezők modellbe történő bevonásával biztosítható, hogy még teljesebb képet kapjunk a megtakarítási hajlandóságot (vagy esetleg képességet) befolyásoló tényezőkről.

IRODALOMJEGYZÉK

- Ambrus, R. – Kaufman, I. (2011): Tax-saving, innovative ententes for small and medium-sized enterprises. In: *Hungary. Journal of International Relations*, 9 (1) pp. 77–83.
- Andor L. (1998): *Pénz beszél a nemzetközi monetáris és finanszírozási rendszer politikai alapjai*. Aula, Budapest.
- Baka, I. – Bánfi, T. – Sulyok-Pap, M. (szerk.) (1997): *Pénzügytan. Nemzetközi pénzügyek I. Saldo*, Budapest.
- Bánfi T. (szerk.) (2009): *Pénzügytan*. Tanszék Pénzügyi Tanácsadó és Szolgáltató Kft., Budapest.
- Bakos-Tóth E. – Baranyi A. (2016): A pénzügyi ismeretek főiskolán történő oktatásának gyakorlati tapasztalatai és perspektívái. In: Takácsné György K. (szerk.): *Innovációs kihívások és lehetőségek 2014–2020 között*. XV. Nemzetközi Tudományos Napok. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös. pp.115–120.
- Balázsne Lendvai, M. (2006): Pénzügyi kultúránk fejlesztése, mint a tudásalapú gazdaság megteremtésének egy fontos építőköve. In: Majoros P. (szerk.): *Tudományos évkönyv 2006. Stratégiák 2007 és 2013 között*. Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest, pp.13–25.
- Barna I. – Székelyi M. (2008): *Túlélőkészlet az SPSS-hez*. Typotex, Budapest.y.
- Barrow, M. (2006): *Statistics for Economics Accounting and Business Studies*. FT Prentice Hall (Pearson Edition), Harlow, England.
- Beal, D. J. – Delpachitra, S. B. (2003): Financial Literacy among Australian University Students. *Economic Papers*, 22(1) pp. 65–78.
- Bekker, Zs. (szerk.) (2002): *Alapművek, alapirányzatok*. Aula Kiadó, Budapest. (Gazdaságelméleti Olvasmányok 1.)
- Bekker, Zs. (szerk.) (2005): *Közgazdasági Nobel-díjasok 1969–2004*. KJKKERSZÖV Jogi és Ületi Kiadó Kft., Budapest.
- Béres D. – Huzdik K. (2012): A pénzügyi kultúra megjelenése makrogazdasági szinten. *Pénzügyi szemle* 57 (3) pp. 22–33.
- Béres D. (2013): A pénzügyi kultúra – mi is ez valójában? *Pénzügyi Szemle online*. <https://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/a-penzugyi-kultura-mi-is-ez-valojaban> Letöltés ideje: 2018. július. 23.
- Bloom, D. E. – Canning, D. – Mansfield, R. – Moore, M. (2006): Demographic Change, Social Security and savings. *The National Bureau of Economic research (NBER) Working Paper*. (12621) 41. p.

- Boda Zs. – Medve-Bálint G. (2012): Intézményi bizalom, A régi és az új demokrációban. *Politikatudományi Szemle*. 21 (2) pp. 27–51.
- Bodie, Z. – Merton, R. C. – Cleeton, D. L. (2011): *A pénzügyek közgazdaságtana*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Boldizsár A. – Kékesi Zs. – Kóczyán B. – Sisak B. (2016): A Magyar háztartások vagyoni helyzete a HFCS felmérés alapján. *Hitelintézet Szemle*. 15 (4) pp.115–150.
- Browning, M. – Lusardi, A. (1996): Household Saving: Micro Theories and Micro Facts. *Journal of Economic Literature*, 34 (4) pp.1797–1855.
- Csernák, J. (2018): A lakosság pénzügyekkel kapcsolatos attitűdjei a Kiskunságban. Doktori (PhD) értekezés. Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola
- Czakó Á. – Husz I. – Szántó Z. (2011): *Meddig nyújtózkodjunk? – A magyar háztartások és vállalkozások pénzügyi kultúrájának változása a válság időszakában*. BCE Innovációs Központ Nonprofit Kft., Budapest.
- <http://ec.europa.eu/eurostat/web/sector-accounts/data/annual-data> – Eurostat adatbázisa. Letöltés ideje: 2018. május 05.
- Földvári, P. (2009): Estimating Income Inequality from Tax Data with A Priori Assumed Income Distributions in Hungary, 1928–41. *Historical Methods*. 42 (3) pp. 111–115.
- Friedman, M. (1996): *Kapitalizmus és szabadság*. Akadémiai Kiadó Budapest–MET Publishing Corp., Florida–Budapest.
- Gyórfy D. (2007): Társadalmi bizalom és költségvetési hiány. *Közgazdasági Szemle*. 54 (3) pp. 274–290.
- Hámori G. (2001): A CHAID alapú döntési fák elemzése. *Statisztikai Szemle*. 79 (8) pp.703–710.
- Horváthné Kökény A. – Horváth M. – Széles Zs. (2013a): Az állam befolyásoló szerepe a megtakarítások és a pénzügyi kultúrára. *Társadalomkutatás*. 31 (4) pp. 443–462.
- Horváthné Kökény A. – Horváth M. – Széles Zs. (2013b): Megtakarításhoz kapcsolódó elméletek. *Gazdaság & Társadalom*. 5 (4) pp.109–124.
- Horváthné Kökény A. – Széles, Zs. (2014): Mi befolyásolja a lakosság hosszú távú döntéseit? *Pénzügyi Szemle*. 59 (4) pp.457–475.
- Horváthné Kökény A. (2014): *Az állami szabályozás hatása a lakosság hosszú távú megtakarításaira*. PhD-értekezés. Szent István Egyetem Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Gödöllő.

- Hung, A. A. – Parker, A. M. – Yoong, J. K. (2009): Defining and Measuring Financial Literacy. Working Paper https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/working_papers/2009/RAND_WR708.pdf Letöltés ideje: 2018. július 13.
- Hussein, K. A. – Thirwall A. P. (1999): Explaining Differences in the Domestic Savings Ratio Across Countries: A Panel Data Study. *Journal of Development Studies*. Vol 36. No 1. pp. 31–52.
- Jakovác K. – Németh E. (2017): A pénzügyi kultúra fejlesztésének nemzeti stratégiái: tapasztalatok és tanúságok. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*. 5. évfolyam. 1. szám. pp.196–211.
- Keynes, J. M. (1965): *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Kiss G. D. (2012): A jóléti állam, mint a társadalmi bizalom optimumai. In: Lukovics M. – Udvari B. (szerk.): *A TDK világa*. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged, pp.170–184.
- Klapper, L. – Lusardi, A. – Panos, G. A. (2012): Financial Literacy and the Financial Crisis. The World Bank Development Research Group Finance and Private Sector Development Team February 2012. Policy Working Paper 5980. 55. p.
- Kohn, M. (1998): *Bank- és pénzügyek, pénzügyi piacok*. Osiris Kiadó–Nemzetközi Bankárképző, Budapest.
- Kopátsy, S. (2011): *Új Közgazdaságtan – A minőség társadalma*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Labri, D. A. (2013): The Long Run Determinants of Private Domestic Saving in Ghana: A Cointegration Approach. *Journal of Economics and Sustainable Development*. 4. évfolyam. 4. szám. pp.125–137.
- Madarász A. (2014): A láthatatlan kéz – szemelvények egy metafora történetéből. *Közgazdasági Szemle*. 61. évfolyam. július–augusztus pp. 801–844.
- Magyar Nemzeti Bank (2008): *Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra területén*. <https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszfamegallpodas-penzugyi-kultura-fejlesztje.pdf> Letöltés ideje: 2018.június 24.
- Magyar Nemzeti Bank (2017): *A háztartási szektor pénzügyi megtakarításai mikro- és makro-statisztikai adatok alapján*. Magyar Nemzeti Bank, Budapest.
- Magyar Nemzeti Bank <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/dontenem-kell/befektetes-megtakaritas/megtakaritastipusok> Letöltés ideje: 2018. április 01.
- Mankiw, N. G. (2005) *Makroökönómia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Meyer D. (szerk.) (1997): *Bevezetés a makroökönómiába*. Aula Kiadó, Budapest.

- Modigliani, F. (1986): Life Cycle, Individual Thrift, and the Wealth of Nations. *American Economic Review*. pp.297–313.
- Nagy P. – Tóth Zs. (2012): Értelmelem és érzelem. *Hitelintézet Szemle*. Különszám. pp.13–24.
- Nemec, J. – Wright, G. (szerk.) (2000): Közösségi Pénzügyek: Elmélet és gyakorlat a Közép-Európai átmenetben. Aula Kiadó, Budapest.
- Palócz, É. – Matheika, Z. (2014): A háztartási megtakarítások szerepe a gazdaságok stabilitásában és növekedésében. Kolosi T.–Tóth I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Ríport 2014*. TÁRKI, Budapest 324–350.
- Pearce, D. W. (szerk.) (1993): *A modern közgazdaságtan ismerettára*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Pénziránytű (2018): Az állam szerepe. <https://penziranytu.hu/archivalt-pop-torzsananyag/konyv/az-en-penzem/i-utra-kelunk/3-szereplok-es-kapcsolatok-piacgazdasagban/3-az-allam-sze-repe-piacgazdasagban> Letöltés ideje: 2018. április 10.
- Pénziránytű (2018): Milyen bevételei lehetnek egy háztartásnak? In: Merényi Zsuzsanna – Megyesi Gabriella: *Az én pénzem. Pénzügyi oktatási program*. – Második átdolgozott kiadás; <http://penziranytu.hu/archivalt-pop-torzsananyag/konyv/az-en-penzem/iii-akik-gazdalkodnak-%E2%80%93-szereplok-gazdasagban/haztartasok/8-bevetelek-kiadasok/2-milyen-bevet-lei-lehetnek-eg> Letöltés ideje: 2018. április 10.
- Škafar, A. (2013): Report by the Stiglitz Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, Executive Summary. Republic of Slovenia Statistical Office, Ljubjana 12. p. <http://www.stat.si/doc/drzstat/Stiglitz%20report.pdf> Letöltve 2018.április 10.
- Samulson, P. A.–Nordhaus, W. D. (1993): *Közgazdaságtan*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Sapir, A. (2005): Globalization and the Rerform of European Social Models. *JCMS*, 44(2). pp. 369–390.
- Stiglitz, J. E. (2008): *Report by the Stiglitz Commision on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Executive Summary. Republic of Slovenia Statistical Office, Ljubjana 12. p.
- Szepesi Gy. (2013): Géníuszok párharca Milton Friedman és J. M. Keynes vitája Tim Congdon és Robert Skidelsky előadásában. *Közgazdasági Szemle*, 60. évfolyam. 2013. június pp. 633–649.
- Szivós P. (2014): A magyar háztartások jövedelme és fogyasztása nemzetközi összehasonlításban: felzárkózás vagy leszakadás? ?? (szerk.): *Társadalmi Ríport 2014*. TÁRKI, Budapest pp. 51–62.

- Tatay T. (2009): *A háztartások pénzügyi megtakarításai Magyarországon*. Doktori értekezés. Nyugat-magyarországi Egyetem, Széchenyi István, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Sopron.
- Tóth I. J. – Árvai Zs. (2001): Likviditási korlát és fogyasztói türelmetlenség - A magyar háztartások fogyasztási és megtakarítási döntéseinek empirikus vizsgálata. *Közgazdasági Szemle*, XL VIII. évf., 2001. december pp.1009–1038.
- Trading Economics (2018): United States Personal Savings Rate 1959–2018. <https://trading-economics.com/united-states/personal-savings>. Letöltés ideje: 2018. július 23.
- Varga, J. (2017): Az adóteher-csökkentés és a gazdaság kifehérítésének pályája Magyarországon 2010 után. *Pénzügyi Szemle*, 62 (1): pp. 7–20.
- Vigvári, A. (2008): *Pénzügy(rendszer)tan*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Zeller Gy. – Koltai Z. (2014): *Pénzügyi alapismeretek*. Kézikönyv E-Könyv Magyarország Kft.
- Zmerli, S. – Newton, K. (2008): Social trust and attitudes toward democracy. *Public Opinion Quarterly*. 72 (4) pp. 706–724.

ÁBRA- ÉS TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. ábra: A makrogazdasági szereplők és kölcsönhatásuk	16
2. ábra: A háztartások egy főre jutó bruttó rendelkezésre álló jövedelme a visegrádi országokban, 2005–2016	22
3. ábra: A háztartások egy főre jutó éves átlagos jövedelme jövedelemforrások szerint, 2000–2016	23
4. ábra: A háztartások bruttó és nettó vagyona, 2005–2015 (millió Ft)	24
5. ábra: A magyar háztartások pénzügyi vagyona, 1990–2017	25
6. ábra: Az életpályaszakaszoknak megfelelő megtakarítási lehetőségek	27
7. ábra: A CHAID-modell futtatásának outputja – döntési fa (Ab1)	34
8. ábra: A CHAID-modell futtatásának outputja – döntési fa (Ab2)	42
1. táblázat: Sapir társadalmi modellje	8
2. táblázat: A pénzügyi kultúra fejlesztési stratégiájának érintettjei – „érintetti háló”	10
3. táblázat: A pénzügyi kultúra demográfiai jellemzői	12
4. táblázat: A háztartások bevételi forrásai	22
5. táblázat: A CHAID-eljárás összefoglaló táblázata	36
6. táblázat: A válaszadók megtakarítással kapcsolatos preferenciái a Kiskunságban	37
7. táblázat: A megtakarítási aktivitást befolyásoló tényezők a Kiskunságban – a binomiális logisztikus regresszió modelljének outputjai	39

MELLÉKLETEK

**1. sz. melléklet:
A háztartások egy főre jutó rendelkezésre álló bruttó jövedelme
a visegrádi országokban, 2005–2016 (euró)**

<i>geo\time</i>	<i>EU-28</i>	<i>Euróövezet</i>	<i>Csehország</i>	<i>Magyar- ország</i>	<i>Lengyel- ország</i>	<i>Szlovákia</i>
2005	17 850	19 837	12 585	10 830	8 926	10 064
2006	18 642	20 628	13 108	11 199	9 500	10 614
2007	19 410	21 371	13 951	11 122	10 561	11 978
2008	19 673	21 526	14 254	11 131	11 008	12 899
2009	19 301	21 016	14 546	11 032	11 443	12 956
2010	19 730	21 391	14 808	11 501	12 404	14 002
2011	20 036	21 691	14 826	12 271	12 977	14 066
2012	20 434	21 936	15 057	12 348	13 753	14 472
2013	20 513	22 028	15 463	12 627	13 897	14 734
2014	20 990	22 549	16 396	13 178	14 314	15 457
2015	21 897	23 377	17 165	13 551	15 108	16 417
2016	21 903	23 303	17 069		15 400	16 365

*Forrás: EUROSTAT: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/download.do?jsessionid=WGZ3GLU42E8TyM64uF_EJ-nQCwf_c-AvGBk6nr9r7r0GsF9Kz6SEu!1989877910?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tec00113
Letöltés ideje: 2018. március 2.*

**2. sz. melléklet:
A háztartások egy főre jutó éves átlagos jövedelme jövedelemforrások szerint,
2000–2016 (Ft)**

<i>Jövedelem- források</i>	<i>Munka- jövedelem</i>	<i>Társadalmi jövedelem</i>	<i>Egyéb jövedelem</i>	<i>Bruttó jövedelem</i>	<i>Nettó jövedelem</i>
2000	357 842	150 448	8 890	517 180	424 595
2001	429 400	170 508	8 828	608 736	506 273
2002	504 194	198 307	7 961	710 462	573 247
2003	580 739	220 220	10 073	811 032	656 610
2004	640 607	248 785	14 598	903 990	730 103
2005	713 201	273 845	18 279	1 005 325	804 104
2006	728 884	306 184	11 269	1 046 337	840 891
2007	779 845	322 462	18 008	1 120 315	875 837
2008	751 793	361 170	18 702	1 131 665	874 504
2009	737 842	361 802	19 471	1 119 115	867 658
2010	754 533	366 995	24 086	1 145 614	939 396
2011	796 669	381 583	28 785	1 207 037	996 548
2012	818 079	390 812	25 966	1 234 857	996 153
2013	894 293	399 409	29 658	1 323 361	1 049 206
2014	936 894	408 897	27 694	1 373 485	1 099 710
2015	994 102	417 939	28 022	1 440 062	1 150 303
2016	1 053 843	426 016	24 190	1 504 048	1 199 094

Forrás: saját számítás a KSH adatai alapján.

3. sz. melléklet:
A háztartások bruttó és nettó vagyona, 2005–2015 (millió Ft)

<i>Megnevezés</i>	<i>Háztartások reáleszköz állománya</i>	<i>Háztartások pénzügyi eszközei</i>	<i>Háztartások kötelezettségei</i>	<i>Háztartások bruttó vagyona</i>	<i>Háztartások nettó vagyona</i>
2005	32 495	20 528	6 269	53 023	46 754
2006	35 162	23 308	7 435	58 470	51 035
2007	37 719	25 656	8 832	63 375	54 543
2008	40 502	26 539	11 080	67 041	55 961
2009	42 059	28 615	11 143	70 674	59 531
2010	42 749	30 332	11 934	73 081	61 147
2011	43 646	31 614	11 792	75 260	63 468
2012	45 249	32 818	10 364	78 067	67 703
2013	46 159	34 787	9 770	80 946	71 176
2014	47 264	37 991	9 672	85 255	75 583
2015	48 794	41 219	8 703	90 013	81 310

Forrás: KSH, MNB.

4. sz. melléklet: A magyar háztartások pénzügyi vagyonának megoszlása, 1990–2017 (%)

Időszak	Készpénz	Betétek hitelintézeteknél	Betétek külföldön	Hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok	Tőzsderei részvények	Befektetési jegyek	Nem életbiztosítási díjtartások	Életbiztosítási díjtartások	Nyugdíjpénztári díjtartások	Pénzügyi derivatívák	Egyéb
1989Q4	16,24%	32,90%	1,08%	3,11%	31,65%	0,00%	0,33%	2,83%	0,00%	0,00%	8,95%
1990Q1	16,35%	32,90%	1,10%	2,88%	31,13%	0,00%	0,50%	2,70%	0,00%	0,00%	9,38%
1990Q2	16,16%	33,25%	1,07%	2,84%	31,09%	0,00%	0,65%	2,65%	0,00%	0,00%	9,05%
1990Q3	15,13%	33,98%	1,06%	2,88%	30,71%	0,00%	0,78%	2,60%	0,00%	0,00%	9,47%
1990Q4	15,62%	33,73%	1,03%	2,99%	30,38%	0,00%	0,84%	2,63%	0,00%	0,00%	9,24%
1991Q1	14,49%	33,50%	1,07%	3,84%	30,21%	0,00%	0,85%	2,51%	0,00%	0,00%	9,72%
1991Q2	14,16%	34,71%	0,97%	4,48%	29,36%	0,00%	0,85%	2,39%	0,00%	0,00%	9,13%
1991Q3	13,52%	35,74%	0,95%	4,70%	28,73%	0,00%	0,86%	2,26%	0,00%	0,00%	9,13%
1991Q4	13,93%	36,64%	0,97%	4,78%	27,14%	0,11%	0,84%	2,48%	0,00%	0,00%	8,99%
1992Q1	12,37%	37,76%	0,89%	5,92%	27,21%	0,14%	0,83%	2,43%	0,00%	0,00%	8,27%
1992Q2	13,19%	38,85%	0,88%	5,79%	25,79%	0,13%	0,81%	2,19%	0,00%	0,00%	8,15%
1992Q3	13,33%	39,80%	0,84%	5,18%	25,53%	0,13%	0,80%	2,22%	0,00%	0,00%	7,93%
1992Q4	13,83%	39,27%	0,76%	4,95%	25,63%	0,27%	0,80%	2,14%	0,00%	0,00%	8,05%
1993Q1	13,04%	40,05%	0,75%	4,76%	26,00%	0,25%	0,80%	2,22%	0,00%	0,00%	7,78%
1993Q2	13,96%	40,04%	0,71%	4,27%	25,51%	0,29%	0,82%	2,11%	0,00%	0,00%	7,89%
1993Q3	13,78%	39,71%	0,73%	4,37%	26,05%	0,32%	0,81%	2,22%	0,00%	0,00%	7,60%
1993Q4	13,50%	38,25%	0,69%	4,86%	26,77%	0,59%	0,82%	2,30%	0,00%	0,00%	7,73%
1994Q1	13,67%	38,01%	0,69%	5,17%	26,83%	0,59%	0,91%	2,22%	0,00%	0,00%	7,44%
1994Q2	13,65%	38,15%	0,68%	5,14%	26,06%	0,60%	0,99%	2,35%	0,00%	0,00%	7,85%
1994Q3	13,28%	38,73%	0,71%	5,38%	26,15%	0,61%	1,06%	2,29%	0,00%	0,00%	7,25%
1994Q4	12,41%	38,66%	0,68%	5,52%	25,66%	1,19%	1,14%	2,24%	0,01%	0,00%	8,02%
1995Q1	12,28%	39,44%	0,76%	5,39%	25,85%	1,18%	1,22%	2,28%	0,04%	0,00%	7,07%
1995Q2	12,40%	39,67%	0,76%	5,32%	25,04%	1,18%	1,27%	2,32%	0,07%	0,00%	7,45%
1995Q3	12,00%	39,77%	0,75%	5,74%	25,10%	1,17%	1,32%	2,30%	0,11%	0,00%	7,26%
1995Q4	11,36%	39,43%	0,72%	5,91%	25,12%	1,33%	1,33%	2,28%	0,18%	0,00%	7,94%
1996Q1	10,22%	39,79%	0,71%	6,95%	25,80%	1,48%	1,35%	2,29%	0,21%	0,00%	6,84%
1996Q2	10,36%	39,20%	0,69%	7,20%	25,48%	1,60%	1,34%	2,38%	0,27%	0,00%	7,15%
1996Q3	10,22%	39,14%	0,68%	7,51%	25,49%	1,73%	1,35%	2,41%	0,34%	0,00%	6,82%
1996Q4	9,87%	38,94%	0,66%	7,38%	25,31%	2,08%	1,33%	2,45%	0,49%	0,00%	7,28%
1997Q1	9,53%	37,82%	0,65%	7,94%	26,16%	2,64%	1,31%	2,47%	0,57%	0,00%	6,67%
1997Q2	9,26%	36,84%	0,64%	8,02%	26,66%	3,12%	1,26%	2,53%	0,68%	0,00%	6,80%
1997Q3	9,19%	36,75%	0,64%	7,90%	26,89%	3,48%	1,28%	2,57%	0,77%	0,00%	6,38%
1997Q4	8,83%	36,17%	0,63%	8,15%	27,54%	3,38%	1,27%	2,66%	0,96%	0,00%	6,39%
1998Q1	8,20%	35,12%	0,63%	8,67%	28,57%	3,48%	1,27%	2,60%	1,04%	0,00%	6,44%
1998Q2	8,33%	34,27%	0,64%	8,65%	28,52%	3,67%	1,30%	2,64%	1,28%	0,00%	6,75%
1998Q3	8,78%	35,47%	0,69%	8,38%	27,28%	3,55%	1,32%	2,76%	1,49%	0,00%	6,26%
1998Q4	8,46%	35,18%	0,66%	8,29%	27,35%	3,65%	1,36%	2,96%	1,84%	0,00%	6,34%
1999Q1	8,20%	35,42%	0,67%	8,31%	27,27%	3,82%	1,33%	3,09%	2,09%	0,00%	5,87%
1999Q2	8,36%	34,73%	0,65%	8,31%	27,21%	3,97%	1,24%	3,25%	2,27%	0,00%	6,10%
1999Q3	8,42%	34,25%	0,67%	8,71%	27,19%	3,91%	1,21%	3,29%	2,57%	0,00%	5,89%
1999Q4	8,96%	32,96%	0,64%	8,79%	27,03%	4,15%	1,15%	3,54%	2,94%	0,00%	6,01%
2000Q1	7,88%	32,48%	0,66%	8,64%	27,90%	4,97%	1,16%	3,69%	3,32%	0,00%	5,51%

Időszak	Készpénz	Betétek hitelintézeteknél	Betétek külföldön	Hitelviszonyt megteremtítő értékpapírok	Tőzsderei részvények	Befektetési jegyek	Nem életbiztosítási díjtartálékok	Életbiztosítási díjtartálékok	Nyugdíjpénztári díjtartálékok	Pénzügyi derivatívák	Egyéb
2000Q2	8,12%	31,51%	0,66%	8,48%	28,39%	4,84%	1,13%	3,86%	3,48%	0,00%	5,74%
2000Q3	8,07%	31,32%	0,68%	8,24%	28,92%	4,79%	1,10%	3,98%	3,64%	0,00%	5,50%
2000Q4	7,90%	31,25%	0,68%	8,22%	28,73%	4,45%	1,06%	4,15%	3,88%	0,00%	5,98%
2001Q1	7,39%	31,38%	0,72%	8,37%	28,87%	4,48%	1,11%	4,24%	4,14%	0,00%	5,55%
2001Q2	7,63%	30,70%	0,67%	8,25%	28,91%	4,50%	1,10%	4,28%	4,43%	0,00%	5,81%
2001Q3	7,72%	30,79%	0,72%	8,08%	28,92%	4,50%	1,11%	4,27%	4,55%	0,00%	5,64%
2001Q4	7,49%	30,95%	0,68%	7,80%	28,48%	4,74%	1,10%	4,27%	4,91%	0,00%	6,00%
2002Q1	7,32%	30,28%	0,68%	7,43%	29,02%	5,39%	1,14%	4,45%	5,15%	0,00%	5,49%
2002Q2	7,74%	29,46%	0,69%	7,39%	29,08%	5,33%	1,12%	4,49%	5,21%	0,00%	5,80%
2002Q3	7,77%	29,02%	0,70%	7,65%	29,28%	5,15%	1,12%	4,53%	5,40%	0,00%	5,68%
2002Q4	7,54%	29,18%	0,67%	7,28%	28,73%	5,38%	1,11%	4,55%	5,87%	0,00%	6,04%
2003Q1	7,45%	28,81%	0,72%	6,74%	29,22%	6,10%	1,15%	4,63%	6,15%	0,00%	5,32%
2003Q2	7,78%	28,42%	0,79%	6,45%	29,16%	6,12%	1,14%	4,66%	6,21%	0,00%	5,59%
2003Q3	7,67%	28,49%	0,76%	6,73%	29,38%	5,60%	1,15%	4,74%	6,49%	0,00%	5,29%
2003Q4	7,56%	29,66%	0,77%	7,07%	29,03%	4,41%	1,14%	4,67%	6,58%	0,00%	5,49%
2004Q1	6,80%	29,55%	0,73%	7,91%	29,74%	3,65%	1,21%	4,74%	7,09%	0,00%	4,98%
2004Q2	6,96%	29,19%	0,74%	7,77%	29,55%	3,69%	1,15%	4,72%	7,22%	0,00%	5,51%
2004Q3	6,75%	29,16%	0,72%	7,79%	29,59%	3,68%	1,18%	4,77%	7,64%	0,00%	5,23%
2004Q4	6,46%	28,93%	0,73%	7,27%	28,94%	4,38%	1,22%	4,74%	8,21%	0,00%	5,78%
2005Q1	6,41%	28,37%	0,75%	6,78%	29,02%	5,57%	1,21%	4,81%	8,61%	0,00%	5,17%
2005Q2	6,60%	27,77%	0,76%	6,50%	28,76%	6,21%	1,20%	4,85%	9,00%	0,00%	5,14%
2005Q3	6,55%	27,02%	0,80%	6,06%	28,87%	7,27%	1,18%	4,99%	9,42%	0,00%	4,68%
2005Q4	6,71%	27,64%	0,83%	5,82%	28,39%	6,82%	1,19%	4,91%	9,28%	0,00%	5,38%
2006Q1	6,61%	27,60%	0,91%	5,80%	28,58%	7,23%	1,17%	5,09%	9,53%	0,00%	4,46%
2006Q2	6,86%	27,49%	0,97%	5,54%	28,70%	7,04%	1,17%	5,11%	9,44%	0,00%	4,69%
2006Q3	6,89%	25,36%	0,98%	5,94%	28,79%	8,19%	1,16%	5,33%	9,72%	0,00%	4,65%
2006Q4	7,02%	25,53%	0,88%	5,58%	28,31%	7,88%	1,16%	5,38%	10,13%	0,00%	5,22%
2007Q1	7,04%	25,51%	0,88%	5,54%	28,47%	8,07%	1,20%	5,48%	10,42%	0,00%	4,49%
2007Q2	7,07%	25,04%	0,89%	5,24%	28,16%	8,45%	1,18%	5,55%	10,85%	0,01%	4,71%
2007Q3	6,98%	24,56%	0,90%	4,79%	28,30%	9,11%	1,16%	5,74%	11,02%	0,00%	4,59%
2007Q4	7,27%	24,84%	0,91%	4,53%	27,87%	9,25%	1,15%	5,72%	10,97%	0,00%	4,71%
2008Q1	7,25%	24,91%	0,93%	4,77%	28,40%	9,06%	1,21%	5,57%	10,39%	0,00%	4,69%
2008Q2	7,13%	24,83%	0,87%	5,09%	28,42%	8,73%	1,20%	5,50%	10,60%	0,00%	4,79%
2008Q3	7,01%	25,17%	0,91%	5,10%	28,62%	8,41%	1,20%	5,39%	10,75%	0,00%	4,60%
2008Q4	7,82%	27,30%	1,02%	5,37%	28,37%	6,71%	1,19%	5,14%	9,88%	0,01%	4,35%
2009Q1	8,58%	27,28%	1,20%	5,19%	28,59%	6,14%	1,22%	5,10%	9,48%	0,00%	4,37%
2009Q2	7,94%	27,00%	1,07%	5,13%	28,49%	6,05%	1,19%	5,22%	10,66%	0,00%	4,41%
2009Q3	7,42%	26,79%	1,04%	4,89%	28,23%	6,16%	1,17%	5,33%	11,93%	0,00%	4,21%
2009Q4	7,44%	26,72%	1,02%	4,78%	27,95%	6,58%	1,12%	5,41%	12,11%	0,00%	4,04%
2010Q1	7,13%	25,41%	1,01%	4,87%	27,88%	7,17%	1,15%	5,49%	12,62%	0,00%	4,49%
2010Q2	7,42%	24,79%	1,06%	4,88%	28,06%	7,53%	1,14%	5,46%	12,51%	0,00%	4,37%
2010Q3	7,25%	24,04%	1,02%	5,02%	28,09%	7,74%	1,11%	5,44%	13,19%	0,00%	4,31%
2010Q4	7,30%	24,41%	1,05%	5,19%	28,04%	7,70%	1,03%	5,44%	13,12%	0,00%	3,92%
2011Q1	6,88%	24,13%	1,05%	5,43%	28,24%	7,57%	1,06%	5,35%	3,75%	0,00%	13,71%
2011Q2	6,98%	23,98%	1,07%	5,52%	28,27%	7,55%	1,03%	5,26%	3,73%	0,00%	13,77%
2011Q3	7,40%	24,65%	1,19%	5,46%	28,63%	7,34%	1,01%	5,11%	3,55%	0,00%	12,79%

MELLÉKLETEK

Időszak	Készpénz	Betétek hitelintézeteknél	Betétek külföldön	Hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok	Tőzsdei részvények	Befektetési jegyek	Nem életbiztosítási díjtartalékok	Életbiztosítási díjtartalékok	Nyugdíjpénztári díjtartalékok	Pénzügyi derivatívák	Egyéb
2011Q4	7,49%	24,80%	1,36%	5,40%	28,83%	7,04%	0,96%	5,04%	3,50%	0,00%	12,69%
2012Q1	7,24%	24,20%	1,50%	5,59%	29,51%	6,77%	1,02%	5,07%	3,57%	0,00%	12,60%
2012Q2	7,13%	24,03%	1,51%	5,81%	29,57%	6,78%	1,00%	4,90%	3,43%	0,00%	12,92%
2012Q3	6,88%	23,67%	1,53%	6,16%	29,61%	7,02%	0,98%	4,89%	3,50%	0,00%	12,86%
2012Q4	7,09%	23,67%	1,58%	6,43%	29,26%	7,21%	0,93%	4,84%	3,54%	0,00%	12,58%
2013Q1	6,78%	23,07%	1,61%	6,72%	29,45%	8,01%	0,97%	4,86%	3,53%	0,00%	12,17%
2013Q2	6,96%	21,97%	1,52%	6,97%	29,66%	8,61%	0,95%	4,67%	3,47%	0,00%	12,39%
2013Q3	7,22%	20,57%	1,54%	7,76%	29,72%	8,91%	0,94%	4,68%	3,52%	0,00%	12,30%
2013Q4	7,43%	20,15%	1,55%	7,82%	29,64%	9,52%	0,88%	4,64%	3,55%	0,00%	12,03%
2014Q1	7,53%	19,14%	1,55%	8,10%	29,92%	10,02%	0,93%	4,64%	3,51%	0,00%	11,88%
2014Q2	7,61%	18,59%	1,55%	8,35%	29,93%	10,23%	0,90%	4,67%	3,59%	0,00%	11,85%
2014Q3	7,81%	18,07%	1,54%	8,06%	30,35%	10,61%	0,88%	4,67%	3,57%	0,00%	11,71%
2014Q4	8,03%	18,26%	1,57%	7,94%	30,32%	10,59%	0,82%	4,61%	3,56%	0,18%	11,12%
2015Q1	8,18%	17,76%	1,50%	8,00%	30,81%	10,54%	0,86%	4,66%	3,60%	0,01%	11,10%
2015Q2	8,52%	17,37%	1,55%	8,38%	30,95%	10,30%	0,83%	4,57%	3,54%	0,00%	11,02%
2015Q3	8,73%	17,01%	1,53%	8,74%	31,42%	10,00%	0,82%	4,40%	3,47%	0,00%	10,93%
2015Q4	8,84%	17,32%	1,48%	9,00%	31,51%	9,86%	0,74%	4,36%	3,45%	0,00%	10,52%
2016Q1	8,48%	16,89%	1,47%	9,55%	31,80%	9,55%	0,81%	4,35%	3,49%	0,00%	10,71%
2016Q2	8,69%	16,76%	1,47%	9,80%	31,94%	9,30%	0,79%	4,30%	3,43%	0,00%	10,63%
2016Q3	8,61%	16,56%	1,44%	9,87%	32,23%	9,26%	0,75%	4,28%	3,46%	0,00%	10,65%
2016Q4	8,64%	16,76%	1,49%	10,14%	32,08%	9,07%	0,72%	4,22%	3,50%	0,00%	10,55%
2017Q1	8,54%	16,45%	1,46%	10,56%	32,39%	8,97%	0,77%	4,22%	3,50%	0,00%	10,32%
2017Q2	8,61%	16,53%	1,46%	10,60%	32,39%	8,90%	0,76%	4,16%	3,52%	0,00%	10,30%
2017Q3	8,63%	16,29%	1,46%	10,86%	32,58%	8,82%	0,75%	4,13%	3,54%	0,00%	10,18%
2017Q4	8,83%	16,35%	1,43%	11,05%	32,54%	8,75%	0,71%	4,07%	3,56%	0,01%	9,99%

Forrás: saját számítás a KSH, MNB adatai alapján.

A Nemzeti Közszerológálati Egyetem kiadványa

Kiadó:

Nemzeti Közszerológálati Egyetem
Közigazgatási Továbbképzési Intézet

www.uni-nke.hu

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert rektorhelyettes

Címe: 1083 Budapest, Üllői út 82.

Kiadói szerkesztő:

Zsoldos Sándor

Tördelőszerkesztő:

Vöröss Ferenc

ISBN 978-963-498-112-1 (elektronikus)